

ZDRUŽENI NARODI

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk

CEDAW/C/SVN/1

26. september 1995

Izvirnik: ANGLEŠKI

ODBOR ZA ODPRAVO DISKRIMINACIJE ŽENSK

**OBRAVNAVA POROČIL, KI JIH DRŽAVE POGODBENICE ODDAJO PO 18.
ČLENU KONVENCIJE**

Uvodna poročila držav pogodbenic

SLOVENIJA

PRVI DEL

NACIONALNI KONTEKST

OSNOVNI PODATKI

Populacija

Republika Slovenija ima 1.965.986 prebivalcev/prebivalk, od tega je 1.013.375 žensk in 952.611 moških.

Število prebivalcev/prebivalk od leta 1948 dalje¹

LETO	SKUPAJ	MOŠKI	ŽENSK	ŠT. ŽENSK NA 1000 MOŠKIH
1948	1.439.800	675.353	764.447	1.132
1953	1.504.427	712.034	792.396	1.113
1961	1.591.523	760.770	830.753	1.092
1971	1.727.137	835.998	891.139	1.066
1981	1.891.864	918.766	973.098	1.059
1990	1.999.945	970.229	1.029.716	1.061
1992	1.965.986	952.611	1.013.375	1.064

¹ Vir: Zavod za statistiko RS

Trendi ženske populacije po letih starosti²

LETA STAR.	LETO 1981		LETO 1992			
	ŽENSKES	%	ŽENSKES	%	MOSKI	%
0-14	210.222	21,6	189.857	18,5	200.356	20,7
15-24	146.181	15,0	142.888	13,9	147.951	15,3
25-44	268.715	27,6	310.288	30,2	317.898	32,9
45-64	215.777	22,2	235.315	22,9	221.986	22,9
65 ->	129.531	13,3	148.617	14,5	78.928	8,2
neznani	2.671	0,3	-	-	-	-
SKUPAJ	973.093	100	1.026.965	100	967.119	100

Republika Slovenija se razprostira na 20.251 km² in ima v povprečju 97,1 prebivalcev/prebivalk na km². Gostota naselitve po posameznih področjih je precej različna. Najgosteje so poseljene medgorske kotline, kjer leži večina mest (150-450 ljudi na km²), Istrska Slovenija (150-450 ljudi na km²) in Severovzhodna Slovenija (75-120 ljudi na km²).

Po nacionalni strukturi je v Republiki Sloveniji 91% Slovencev, 2,80% Hrvatov, 2,44% Srbov, 1,37% Muslimanov, 0,43% Madžarov, 0,16% Italijanov in drugih.

Uradni jezik je slovenščina, na narodno mešanih območjih pa tudi madžarščina in italijanščina.

Bruto nacionalni proizvod in povprečne plače

Bruto nacionalni proizvod Republike Slovenije je v letu 1991 znašal 348.803,8 milijonov SIT (12,6 milijarde USD), kar pomeni 6.307 USD na prebivalca/prebivalko.

V strukturi bruto domačega proizvoda je delež posameznih panog naslednji (leto 1990):

- predelovalna industrija 32,5%,
- trgovina 11,9%,
- nepremičnine, najem in poslovne storitve 11,3%,
- promet in zveze 7,1%,
- zdravstvo in socialno varstvo 5,3%,
- kmetijstvo, gozdarstvo in lov 5,1%,
- finančno posredništvo 4,9%,
- gradbeništvo 4,7%,
- šolstvo in izobraževanje 3,9%,
- javna uprava, obramba, socialno zavarovanje 3,3%,
- oskrba z električno energijo, plinom in vodo 2,8%,
- restavracije in hoteli 2,5%,
- rudarstvo 1,1%.
- drugo 3,5%.

Povprečna mesečna neto plača zaposlenih v podjetjih in drugih organizacijah v letu 1992 je bila 30.813 SIT, od tega v gospodarstvu 29.314 SIT in v negospodarstvu 36.949 SIT.

Po posameznih panogah dejavnosti je bila povprečna neto plača na zaposlenega v letu 1992:

² Vir: Zavod za statistiko RS

- družbene organizacije in skupnosti	41.456	SIT
- finance in druge poslovne storitve	38.819	SIT
- izobraževanje in kultura	37.117	SIT
- gozdarstvo	36.687	SIT
- promet in zveze	35.871	SIT
- zdravstveno in socialno varstvo	34.340	SIT
- vodno gospodarstvo	32.234	SIT
- trgovina	31.938	SIT
- kmetijstvo in ribištvo	31.834	SIT
- gostinstvo in turizem	29.686	SIT
- stanovanjsko komunalna dejavnost	28.578	SIT
- industrija in rudarstvo	27.029	SIT
- obrt in osebne storitve	25.712	SIT
- gradbeništvo	25.538	SIT

Politični in administrativni sistem

Republika Slovenija je ena najmlajših držav. Nastala je z razdružitvijo oziroma razpadom nekdanje Jugoslavije (SFRJ). Na podlagi pravice do samoodločbe, ki jo narodom priznava tudi Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, slovenski narod pa je imel to pravico priznano tudi v ustavi nekdanje Jugoslavije, so se prebivalci Republike Slovenije na plebiscitu dne 23.12.1990 z absolutno večino glasov odločili, da oblikujejo samostojno in neodvisno državo Republiko Slovenijo, ki ne bo več združena v SFRJ. V skladu s to plebiscitarno odločitvijo je Skupščina Republike Slovenije (Parlament) kot najvišji organ oblasti dne 25.6. 1991 sprejel ustavni akt - Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Jugoslovanska vojska, ki ni spoštovala tega ustavnega akta parlamenta in plebiscitarne odločitve slovenskega naroda, je 27.6.1991 izvršila oboroženo agresijo na Republiko Slovenijo. Ta agresija se je po 10-ih dneh vojne končala s premirjem, kateremu je oktobra 1991 sledil umik jugoslovanske vojske iz Republike Slovenije. Tako je Republika Slovenija že v drugi polovici leta 1991 imela popolno efektivno oblast nad celotnim svojim ozemljem. Od januarja 1992 je Republika Slovenija tudi mednarodno priznana kot samostojna in neodvisna država. Do sedaj jo je priznalo že več kot 110 držav. Maja 1992 je Republika Slovenija postala članica OZN.

Nova Ustava Republike Slovenije je bila sprejeta 23. decembra 1991, in je prinesla pomembne spremembe v obliki, organizaciji in pristojnostih parlamenta. Odpravila je dotedanji zbor združenega dela, zbor občin in družbenopolitični zbor in namesto njih uzakonila državni zbor in državni svet ter natančno opredelila njune pristojnosti. Odpravila je tudi kolektivno predsedstvo države in ga nadomestila s predsednikom/predsednico, izvoljenim na neposrednih volitvah, s pristojnostmi in dolžnostmi, ki se precej razlikujejo od tistih, ki jih je imelo kolektivno predsedstvo.

Ustava opredeljuje Republiko Slovenijo kot demokratično republiko, kot pravno in socialno državo. Oblast ima ljudstvo, državljani/državljanke pa to oblast izvajajo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na tri veje (zakonodajno, izvršno in sodno).

Zakonodajna oblast pripada parlamentu - državnemu zboru, ki ima 90 poslancev/poslank državljanov/državljanek Republike Slovenije, od katerih se vedno izvoli po en poslanec/poslanica italijanske in madžarske narodne skupnosti. Poslanci/poslanke se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem za obdobje štirih let. Poleg državnega zbora obstaja še državni svet, ki je zastopstvo nosilcev socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov. Ima 40 članov/članic, in sicer: 4 predstavnike/predstavnice delodajalcev, 4 predstavnike/predstavnice delojemalcev, 4 predstavnike/ predstavnice kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev, 6 predstavnikov/predstavnice negospodarskih dejavnosti in 22 predstavnikov/predstavnice lokalnih interesov.

Predsednik/predsednica republike predstavlja Republiko Slovenijo in je vrhovni poveljnik/poveljnica njenih obrambnih sil. Izvoli se na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah. Za to funkcijo je kandidat /kandidatka izvoljen z večino veljavnih glasov za dobo petih let, vendar največ dvakrat zaporedoma.

Nosilec izvršilne oblasti je vlada Republike Slovenije. Sestavlja jo predsednik/predsednica in 15 ministrov/ministic, ki so v okviru pristojnosti samostojni in odgovorni državnemu zboru. Naloge državne uprave opravljajo neposredno ministrstva. Zakon pa lahko prenese na lokalne samoupravne skupnosti (občine), podjetja, organizacije in tudi posameznike/posameznice pooblastila za opravljanje nekaterih funkcij državne uprave.

Tretjo vejo oblasti predstavlja sodstvo. Sodno oblast izvajajo sodniki/sodnice. Sodniki/sodnice so pri opravljanju sodniške funkcije neodvisni, vezani samo na ustavo in zakon. Sodniška funkcija je trajna. Sodnike/sodnice voli državni zbor na predlog sodnega sveta. Večino članov/članic sodnega sveta izvolijo sodniki/sodnice izmed sebe, ostale člane/članice pa izvoli državni zbor na predlog predsednika/predsednice republike izmed univerzitetnih profesorjev/profesorice prava, odvetnikov/odvetnic in drugih uglednih pravnikov/pravnic. Ureditev in pristojnost sodišč je določena z zakonom. Izrednih sodišč v Republiki Sloveniji ni dovoljeno ustanavljati, v mirnem času pa tudi ne vojaških sodišč. Redna sodišča so sodišča splošne pristojnosti in specializirana sodišča (sodišča za delovne spore in sodišče za spore iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja) .

V okvir sodne veje oblasti spada tudi ustavno sodišče. Ustavno sodišče je med drugim pristojno, da odloča o skladnosti zakona z ustavo in z ratificiranimi mednarodnimi pogodbami, da odloča o obtožbah (impeachment) Državnega zbora zoper predsednika republike, predsednika vlade in posamezne ministre, da so pri opravljanju svoje funkcije kršili ustavo ali zakon. Ustavno sodišče je tudi pristojno, da odloča o ustavni pritožbi zaradi kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin s posameznimi akti.

ŽENSKESKUPINE IN ORGANIZACIJE (National Machinery)

Nastanek vladnih in civilnodružbenih skupin in organizacij, katerih naloga je, da se v praksi uveljavijo načela enakosti med moškimi in ženskami, predstavljajo novost v naši družbi. Njihov nastanek je bil omogočen šele s spremembo političnega sistema, kajti v prejšnji politični ureditvi je prevladovalo mnenje, da vse obstoječe vladne institucije ustrezno skrbijo tudi za žensko politiko in ni potrebe po ustanovitvi posebnih institucij, ki bi se ukvarjale s to problematiko.

Parlamentarne institucije

Komisija za žensko politiko

Komisija za žensko politiko deluje v okviru Skupščine Republike Slovenije in je bila ustanovljena julija 1990. Njene osnovne naloge so vezane na sprejemanje pravnih aktov v skupščini. S svojimi pripombami in stališči uveljavlja rešitve, ki bi ženskam zagotavljale možnosti za doseganje enakega položaja v vseh sferah in ohranjale raven že doseženih pravic žensk. V okviru svojih možnosti spremlja položaj žensk ter vladi in skupščini daje predloge za izboljšanje tega položaja. Pri vsem tem sodeluje s strokovnjakinjami in strokovnjaki z različnih področij in z avtonomnimi ženskimi iniciativami.

Vladne institucije

Urad za žensko politiko

Urad za žensko politiko je bil ustanovljen z odlokom Vlade Republike Slovenije 4. junija 1992 in deluje kot samostojna strokovna služba Vlade Republike Slovenije. Njegovo osnovno vodilo pri delu je skrb za uresničevanje deklarirane enakosti moških in žensk v pravicah, kot tudi ustvarjanje enakih možnosti na vseh področjih.

Naloge Urada za žensko politiko so:

- spremljanje položaja žensk in uresničevanja njihovih z ustavo, zakoni in mednarodnimi konvencijami zajamčenih pravic,
- obravnavanje predpisov, aktov in ukrepov, ki jih sprejemajo Vlada Republike Slovenije in resorna ministrstva, sodelovanje pri pripravi le-teh ter posredovanje pobud, predlogov in ukrepov, povezanih z njimi,
- pripravljanje analiz, poročil in drugih gradiv,
- obravnavanje pobud ženskih organizacij, skupin in gibanj.

Omenjene naloge opravlja v sodelovanju z ministrstvi in drugimi republiškimi organi, mednarodnimi, domačimi in tujimi vladnimi in nevladnimi organizacijami in gibanji. V ta namen ustanavlja skupne delovne skupine, organizira skupne akcije in druge oblike sodelovanja.

Ženske frakcije in skupine znotraj političnih strank

Klub Minerva pri Liberalno-demokratski stranki

Klub je bil ustanovljen leta 1992. Pred tem je v stranki, ki je že ob ustanovitvi v programu eksplicitno opredelila žensko politiko in s statutarnimi določbami vzpostavila mehanizem za doseganje enake politične zastopanosti obeh spolov, delovala neformalna ženska skupina. Klub poskuša položaj žensk umestiti v širši kontekst pravnih in političnih teorij ter vsakdanjih praks demokracij in s tem posredno in neposredno vplivati na načine, kako postane spolna razlika politično relevantna. Prispevati želi k demokraciji vsakdanjega življenja, kar je po mnenju njegovih članic treba doseči znotraj sfere političnega. Osrednja zahteva kluba je zahteva po enakih možnostih, možnostih izbire v sferah javnega, političnega in zasebnega - odsotnost formalne diskriminacije žensk in formalne pravice so nujni, ne pa zadostni pogoj za zagotavljanje teh možnosti. Hkrati z demokracijo vsakdanjega življenja in sfere političnega želi razvijati feministično teorijo ob organiziranju izobraževanja, publiciranja, strokovnih srečanj itd.

Odbor socialdemokratini pri Socialdemokratski stranki Slovenije

Odbor je bil ustanovljen leta 1992, pred tem pa je več kot leto deloval iniciativni odbor. Iz programa stranke si je izbral predvsem socialno problematiko in varstvo okolja, pa tudi šolstvo. Poleg republiškega odbora je ustanovljenih že nekaj občinskih oziroma regionalnih odborov.

Slovenska ženska zveza pri Slovenskih krščanskih demokratih

Organizacija je bila ustanovljena marca 1992 in deluje na republiški, regionalni in lokalni (občinski, krajevni) ravni. Zavzema se za uresničitev dejanske enakopravnosti med spoloma; za vključitev čim večjega števila žensk v politično življenje ter za več odgovornosti na vseh področjih delovanja; za vzgogo k dobremu in lepemu, ne samo za izobraževanje, za zdravo okolje, za velik poudarek na preventivnem zdravstvenem delovanju ter za svobodno podjetništvo.

Ženska frakcija Socialdemokratske preнове

Ženska frakcija stranke ima 18 klubov v vseh večjih slovenskih mestih. Ženski klubi v glavnem delajo na področju prostovoljnega, humanitarnega dela (mirovne akcije, skrb za socialno ogrožene ljudi), kot skupine za oblikovanje pobud poslanskemu klubu stranke v zvezi z zakonodajo, ki posebej prizadeva ženske (otroški dodatki, vrtci, porodnine, prehrana otrok, dijakov in študentov, pokojninska in invalidska zakonodaja, davki na hrano in otroško opremo, delovna, zdravstvena in socialno-varstvena zakonodaja...). Posebno skrbno ti klubi gojijo tudi kulturno in družabno življenje in skrbijo za promocijo teoretičnega dela, ki obravnava t.i. ženske teme. Ženski klubi SDP razvijajo tudi lastno strategijo mednarodnega civilno-družbenega in medstrankarskega sodelovanja z ženskimi iniciativami v Evropi in svetu, ohranjajo in razvijajo pa tudi stike z ženskimi gibanji v nekdanjih republikah in pokrajinah bivše SFRJ.

Ženska skupina Socialistične stranke Slovenije

Skupina je bila ustanovljena februarja 1991. V globalnem smislu se opredeljuje za možnosti, perspektive in uresničevanje modela in prakse moderne evropske levosredinske demokracije. V parcialnem smislu pa se ženska skupina ukvarja predvsem z vprašanji socialne države, zaposlenosti oziroma nezaposlenosti žensk, zdravstvenega in pokojninskega varstva (na praktični in zakonodajni ravni), z vprašanji šolstva. Skupina organizira okrogle mize o posameznih problemih, vezanih na določeno regijo, in organizira konkretne akcije ali deluje v njih (zoper prepoved abortusa, za pocenitev šolskih knjig, za olajšave srednješolcem s prispevki za vožnjo ali malico) .

Civilno družbene ženske iniciative

Društvo za enake možnosti žensk in moških "Iniciativa"

Društvo je bilo ustanovljeno marca 1991, njegov namen pa je povezovati ljudi, ki se zavzemajo za enakopravnost žensk in moških, za ustvarjanje dejanskih enakih možnosti za oba spola ter za odpravo vseh oblik odkrite ali prikrite diskriminacije in nasilja nad ljudmi. Naloge društva so spremljanje položaja obeh spolov, spodbujanje in organiziranje programov in akcij za izboljševanje ekonomskega, socialnega

in političnega položaja žensk, dajanje pobud in organiziranje javnih razprav, sodelovanje pri ustvarjanju enakopravnosti naklonjenega javnega mnenja itd.,

Pri društvu deluje Klub za praktično življenje, t.j. posebna oblika psihološkega usposabljanja, ki obsega tečaje avtogenega treninga, osnov komunikacije in program za osebni razvoj. Društvo se namerava ukvarjati tudi z izdajanjem knjig in drugimi dejavnostmi, ki prispevajo k ciljem, za katere se društvo zavzema - to je enakopravnosti spolov in enakih možnosti žensk in moških na vseh področjih življenja.

Prenner klub

Prenner klub je bil ustanovljen decembra 1990. Klub promovira enakost delovnih možnosti za ženske in moške, toleranten odnos do razlik med ljudmi in standarde humanitarne, strokovne in poslovne etike. Ker vse članice delajo na področjih, ki pomenijo hkrati družbeni ali/in politični angažma, pretežni del dogajanja v okviru Prenner kluba poteka na rednih enkrat mesečnih srečanjih, na katerih se medsebojno informirajo in dogovorijo za skupno delo. Posameznice se vanj vključujejo glede na svoje želje, interese in zunanje povezave.

SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja

SOS telefon je feministični projekt, zasnovan na spoznanju, da nasilje nad ženskami izhaja iz neenakomerne porazdelitve družbene moči med spoloma in da je ena njegovih funkcij nadzorovanje žensk kot družbene skupine. Namen projekta je povsem konkretna pomoč ženskam (in njihovim, pa tudi drugim otrokom), ki so žrtve fizičnega, psihičnega ali spolnega nasilja partnerjev, sorodnikov in neznancev. Oblike pomoči: pogovor po telefonu (analiza situacije, pomoč pri iskanju rešitev, informacije o socialnih službah in drugih institucijah), pomoč pri stikih z institucijami, spremljanje žrtev posilstva pri prijavi in vseh postopkih. Načrtujejo ustanavljanje skupin samopomoči in zatočišče za ženske in otroke, žrtve nasilja.

Skupina "Ženske za politiko"

Skupina je bila ustanovljena spomladi leta 1990. Njen namen je podpora uveljavljanju žensk v politiki, dajanje pobud, zavzemanje stališč in zahtev po izboljšanju situacije v sferah politike, dela in družbe. Skupina je delala tako politične kot strokovne projekte, med drugim sodelovala v kampanji za ohranitev pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok v ustavi, izdala dve publikaciji (ženska, družina, politika /1990/, Abortus-pravica do izbire /1991/ in organizirala kolokvij o ženskih študijah /1991/).

Ženska iniciativa - Iniziativa delle donne Koper - Capodistria

Ženska iniciativa - Iniziativa delle donne Koper - Capodistria je avtonomna ženska skupina, ki se je konstituirala konec junija 1990 v Kopru. Deluje kot skupina pritiska, ki si prizadeva za večjo uveljavitev žensk v kulturnih in družbenih dejavnostih, zlasti pa v politiki. Zahteva, da se izboljšata položaj in vloga ženske tako v javni kot zasebni sferi, in v ta namen naslavlja na pristojne institucije in medije predloge, pobude in zahteve različne narave, organizira akcije, okrogle mize in predavanja. ŽI - ID je tudi mirovniško usmerjena in skupaj s posebnimi ženskimi združenji v tujini, doma in republikah bivše Jugoslavije izvaja mirovne akcije. V zadnjem času se ukvarja predvsem z begunsko problematiko.

"Ženske z idejami" - Ženska sekcija Društva poslovnih delavcev Manager

Namen skupine, ki je bila ustanovljena leta 1990, je medsebojno informiranje o problemih gospodarjenja v podjetjih, ki jih vodijo članice sekcije. Izmenjavajo si pozitivne izkušnje pri vodenju podjetij, pri čemer sodelujejo tudi z mednarodnimi organizacijami. Promovirajo ženske na področju managementa, popularizirajo delo poslovnih delavk in njihov prispevek k razvoju managementa in Republike Slovenije nasploh, organizirajo izobraževanje poslovnih delavk z angažiranjem domačih in tujih strokovnjakinj in strokovnjakov. Razen tega vladnim organom predlagajo zakonske rešitve s svojega področja in se s svojimi stališči vključujejo v načrtovanje ekonomske politike.

DRUGI DEL

Republika Slovenija je z aktom o notifikaciji nasledstva konvencij OZN (Uradni list MP, Št.: 9/92, z dne 17.7.1992) ugotovila, da je pravna naslednica Konvencije o odpravljanju vseh vrst diskriminacije žensk. Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije je dne 6. julija 1992 o tem obvestilo Sekretariat OZN,

ki je s svojo noto z dne 22. oktobra 1992 (z učinkom od 25. junija 1991) potrdil pravno nasledstvo Republike Slovenije glede Konvencije o odpravljanju vseh vrst diskriminacije žensk.

Na podlagi določbe 18. člena Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk daje Republika Slovenija prvo - začetno poročilo o sprejetih ukrepih za uresničevanje s to konvencijo priznanih pravic, kot tudi o uspehih, ki jih je dosegla pri njihovem uresničevanju. Predpisi, ki opredeljujejo pravice, navedene v konvenciji, in na katerih določila se nanašamo v poročilu, so:

- Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-1),
- Kazenski zakon Republike Slovenije (Uradni list SRS, št. 12/77, 19/84, 47/87, 33/89, 5/90),
- Zakon o prekrških (Uradni list SRS, št. 25/83 42/85, 47/87, 5/90, Uradni list RS, št. 10/91, 13/93),
- Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja (Uradni list SFRJ, št. 60/89, 42/90),
- Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 14/90, 5/91),
- Splošna kolektivna pogodba za gospodarstvo (Uradni list RS 31/90, aneks 11/93),
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list SRS, št. 14/89 - prečiščeno besedilo),
- Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 1/91-1, 30/91-1, 38/92),
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 12/91-1),
- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS, št. 5/91, 12/92),
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 12/92, 13/93),
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/92),
- Zakon o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi, ki ogrožajo vso državo (Uradni list SFRJ, št. 51/84, 63/90),
- Pravilnik o ukrepih za varstvo pred širjenjem okužbe znotraj zdravstvenih organizacij (Uradni list SFRJ, št. 49/86),
- Zakon o družbenem varstvu otrok (Uradni list SRS, št. 35/79, Uradni list RS, št. 8/90),
- Zakon o obilgacijskih razmerjih (Uradni list SFRJ, št. 29/78, 39/85),
- Kazenski zakon SFRJ (Uradni list SFRJ, št. 44/76, 34/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90),
- Uredba o enotni klasifikaciji kaznivih dejanj (Uradni list SFRJ, št. 45/78),
- Zakon o zunanjih zadevah (Uradni list RS, št. 1/91-1),
- Samoupravni sporazum o porodniškem dopustu (Uradni list SRS, št. 36/87 - prečiščeno besedilo, 36/88, 24/89),
- Samoupravni sporazum o pravicah in obveznostih združenih kmetov v zvezi z uresničevanjem pravice do porodniškega dopusta (Uradni list SRS, št. 7/82, 17/82, 1/83, 34/84),

1.- 3. člen

Temeljna določila, ki se nanašajo na nedopustnost kakršnekoli diskriminacije žensk v Republiki Sloveniji oziroma temeljna določila, ki omogočajo popolno enakopravnost moških in žensk, so vsebovana v Ustavi Republike Slovenije, v poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (členi od 14. do 65.).

Kot prva človekova pravica in temeljna svoboščina, ki jo zagotavlja Ustava Republike Slovenije vsakomur, je enakost pred zakonom (14. člen). Po tej ustavni določbi so v Republiki Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično in druge prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.

Izhajajoč iz te temeljne določbe so v vsej podrejeni zakonodaji uveljavljene enake temeljne pravice in svoboščine.

Za uveljavljanje teh temeljnih pravic in svoboščin v zakonodaji je pristojno Ustavno sodišče Republike Slovenije.

Za konkretno uveljavljanje teh pravic Ustava Republike Slovenije predvideva poseben organ - varuh človekovih pravic in temeljnih svoboščin (ombudsman). Njegova naloga je varovanje, človekovih pravic in svoboščin v razmerju do državnih organov, lokalne samouprave in nosilcev javnih pooblastil. Navedena odločba še ni realizirana, ker parlament še ni sprejel zakona o varuhu človekovih pravic. Funkcijo nadzora nad izvrševanjem človekovih pravic in svoboščin sedaj opravlja posebno kolektivno telo - Svet za varstvo človekovih pravic, ki ga je parlament Republike Slovenije izvolil še pred sprejemom nove ustave.

V skladu z načelom enakosti pred zakonom se vse človekove pravice in temeljne svoboščine, ki jih zagotavlja Ustava Republike Slovenije (skladno z Mednarodnim paktom o državljanskih in političnih pravicah, Evropsko konvencijo o človekovih pravicah ter drugimi mednarodnimi listinami),

nanašajo na vsakogar (oziroma določene pravice samo na državljane Republike Slovenije - npr. volilna pravica ipd.), brez kakršnekoli diskriminacije glede na spol. Tudi v vojnem in izrednem stanju, ko se smejo začasno razveljaviti ali omejiti posamezne človekove pravice ali temeljne svoboščino, se ne smejo sprejeti ukrepi, ki bi povzročili neenakopravnost, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem in drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini (16. člen Ustave Republike Slovenije).

Ustavno načelo enakopravnosti moških in žensk zagotavlja tudi zakonodaja, ki podrobneje določa način uresničevanja posameznih človekovih pravic in temeljnih svoboščin na posameznih področjih: političnem, ekonomskem, socialnem, kulturnem in drugih področjih ter pred posameznimi državnimi organi (sodišči in organi državne uprave) in drugimi nosilci javnih pooblastil. Pri tem je potrebno poudariti, da morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu ne samo z Ustavo Republike Slovenije, temveč tudi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Republiko Slovenijo, ter da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno (8. člen Ustave Republike Slovenije). To med drugim pomeni, da imajo določbe Konvencije o odpravljanju vseh oblik diskriminacije v naši državi primat nad notranjo zakonodajo.

Za vsako kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin - in torej tudi za vsako obliko diskriminacije žensk - je zagotovljeno sodno varstvo. Zakoni, ki podrobneje določajo in opredeljujejo način uresničevanja posameznih človekovih pravic in svoboščin na posameznih področjih imajo običajno v posebnem poglavju predvidene sankcije za kršitev posameznih pravic.

Prav tako je zagotovljena tudi pravica do odprave posledic kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ustava Republike Slovenije, 15. člen). Če je bila kršitev človekovih pravic ali temeljnih svoboščin izvršena s posamičnim aktom, je s posebno ustavno pritožbo zagotovljeno vsakomur tudi varstvo teh pravic in svoboščin pred ustavnim sodiščem (6. alineja 160. člena Ustave Republike Slovenije).

Kršitev pravice enakosti pred zakonom je v Kazenskem zakonu Republike Slovenije tudi sankcionirana kot posebno kaznivo dejanje kršitve enakopravnosti (60. člen). To kaznivo dejanje stori, "kdor zaradi razlike v narodnosti, rasi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, izobrazbi ali družbenemu položaju prikrajša koga za katero izmed svoboščin ali pravic, ki so določene z ustavo, zakonom ali drugimi predpisi, ali mu takšno svoboščino ali pravico omeji, ali kdor na podlagi takega razločevanja komu da kakšno posebno pravico ali ugodnost." Za to kaznivo dejanje se lahko storilcu izreče kazen od 3 mesecev do 5 let zapora.

Da se v Republiki Sloveniji spoštuje enakopravnost, dokazuje podatek, da v zadnjih nekaj letih ni bil nihče obsojen zaradi kaznivega dejanja kršitve enakopravnosti.

Tudi ustavna in zakonodajna ureditev, ki je veljala v Republiki Sloveniji pred sprejemom ustave iz leta 1991 oziroma dokler je bila Slovenija sestavni del nekdanje SFRJ, je zagotavljala popolno enakopravnost moških in žensk ter prepovedovala in sankcionirala vsakršno obliko diskriminacije po spolu.

Iz navedenega izhaja, da je v Republiki Sloveniji zagotovljena enakopravnost ljudi, kar zagotavlja poleg notranje zakonodajne ureditve tudi možnost neposrednega sklicevanja in uveljavljanja mednarodnih določil, kot je že bilo povedano.

4. člen

1. V Republiki Sloveniji ni bilo sprejetih začasnih ukrepov, katerih namen bi bil pospešiti uresničevanje dejanske enakopravnosti moških in žensk, saj se te varujejo na ustavni in zakonodajni ravni, kot je prikazano v poročilu k 1.-3. členu te konvencije, kršitve pa se sankcionirajo v skladu z 60. členom Kazenskega zakona Republike Slovenije,

2. Po 53. členu Ustave Republike Slovenije "država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere".

Delovno pravo v svojih določilih posebej omenja varstvo materinstva in pravice delavcev, ki skrbijo za otroke. Ta del posebnega varstva (Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja

in Zakon o delovnih razmerjih) se nanaša na žensko v delovnem razmerju v različnih časovnih obdobjih:

- ves čas trajanja delavkinega delovnega razmerja, ko gre za zavarovanje ženske - delavke pred nevarnostmi in škodljivostmi dela v okviru določenih vrst delovnih in tehnoloških procesov, kjer lahko takšni procesi zaradi težavnosti dela ali uporabe nevarnih snovi negativno vplivajo na njihovo primarno poslanstvo oziroma reprodukcijsko sposobnost;
- v času nosečnosti, ko je stopnja nevarnosti in škodljivosti še večja in je zaradi tega treba še posebej med nosečnostjo zavarovati delavko pred takšnimi fizičnimi deli, škodljivostmi in nevarnostmi pri delu, ki bi jih sicer lahko opravljala, če ne bi bila noseča;
- v času po porodu in med materinstvom v ožjem pomenu besede, je delavki - materi potrebno zagotoviti odsotnost z dela oziroma prisotnost ob otroku zato, da lahko varuje in neguje otroka.

Če obstajajo razlogi za to, da delavka - mati ne more uresničevati pravic v zvezi s posebnim varstvom, povezanim z materinstvom, zakon določa pravice drugih oseb, ki skrbijo za otroke.

Če se delavki v delovnem razmerju, ki ima po prvem odstavku 76. člena Zakona o delovnih razmerjih "pravico do posebnega varstva med nosečnostjo, porodom in v zvezi z materinstvom" to ne zagotovi, se sankcionira po 7. točki prvega odstavka in drugem odstavku 89. člena Zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja.

5. člen

(a) Za Republiko Slovenijo je tako kot za mnogo drugih držav značilno, da še vedno obstaja tradicionalna delitev vlog. Tako ženske še vedno opravijo večino gospodinjskega dela, kar pomeni, da so, glede na visoki delež zaposlenosti, ženske dvakrat delovno obremenjene; z delom v službi in z delom doma. (Delo v družini je izgubilo ekonomsko ceno in vrednost ter sploh ni priznано za "pravo delo".)

Trendi, značilni za razvoj družin oziroma gospodinjstev v Republiki Sloveniji, so:

- zmanjšanje velikosti družin oziroma gospodinjstev (v zadnjih tridesetih letih iz 3,5 oseb v gospodinjstvu na 3,1);
- upadanje števila rojstev;
- upadanje števila porok in naraščanje izvenzakonskih skupnosti (nad 25 % otrok se rodi v izvenzakonskih skupnostih);
- zniževanje kvalitete življenja družin oziroma gospodinjstev;
- naraščanje neformalnega in gospodinjskega dela itd.

Nasilje v družini, katerih žrtve so večinoma šibkejši člani družine, torej ženske in otroci, je eno izmed področij, ki ga je najteže spremljati in kljub zakonsko določenim sankcijam je le malokrat sankcionirano, saj ga žrtve ponavadi ne prijavijo.

Po podatkih policije so bile v 1992. letu od skupaj 56.076 žrtev kaznivih dejanj ženske žrtve v 11.130 primerih oziroma 19,8 %. Med žrtvami umorov je bilo 35,1 % žensk, v 28,6 % primerih posebno hudih telesnih poškodb, v 20,4 % hudih telesnih poškodb in v 17,8 % lahkih telesnih poškodb so bile žrtve ženske. V 22,1 % primerov pa so bile žrtve ogrožanja z nevarnim orodjem pri pretepu.

Kazenski zakon Slovenije za ta dejanja predvideva:

- za umor je po 46. členu zagrožena zaporna kazen najmanj 5 do največ 25 let zapor (smrtne kazni v Republiki Sloveniji ni);
- v primerih telesnih poškodb je glede na vrsto, (ali gre za lažje ali težje poškodbe), predvidena kazen zapor do največ 10 let
- v primerih ogrožanja z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru pa se storilec/storilka kaznuje z denarno kaznijo ali. zaporom do 6 mesecev.

V letu 1992 so bile ženske žrtve posilstev, ki so bila prijavljena in tako odkrita, v 98 primerih. V 26 primerih so bile žrtve spolnega nasilja, v 9 primerih žrtve spolne zlorabe slabotne osebe, v 62 primerih žrtve spolnega napada na osebo mlajšo od 14 let, žrtve kršitev spolnega nadlegovanja z zlorabo položaja pa so bile v 13 primerih.

Kadar gre za spolna kazniva dejanja, Kazenski zakon Slovenije predvideva:

- za posilstvo je po 100. členu zagrožena kazen zapor od 1 do 10 let, za spolno nasilje pa po 101. členu kazen zapor od 3 mesecev do 8 let;
- spolna zloraba slabotne osebe se po 102. členu kaznuje z zaporom od 6 mesecev do 5 let;
- z zaporno kaznijo od 6 mesecev do 5 let se prav tako kaznuje tudi spolna zloraba osebe mlajše

od 14 let (103. člen), po tretjem odstavku istega člena pa se za to dejanje, kadar gre za zlorabo položaja, določa zaporna kazen od 1 do 8 let zapor;

- v primeru spolnega nadlegovanja z zlorabo položaja je zagrožena kazen od 3 mesecev do 3 let zapor; oziroma kadar je to dejanje storjeno nad osebo mlajšo od 14 let pa z zaporom od 6 mesecev do 5 let (104. člen).

Zaradi že omenjene teze, da žrtve nasilja v družini velikokrat molčijo, statistični podatki policije ne omogočajo celostnega prikaza deleža žensk, žrtev prekrškov oziroma žrtev nasilja v družini.

Delež prekrškov po členu 11/4 Zakona o prekrških zoper javni red in mir, v okviru katerega se večinoma obravnavajo intervencije v družini oziroma med partnerjema, je bil v preteklih 5. letih povprečno 36,5% oziroma je v rahlem porastu. V 1992. letu je bilo vseh prekrškov po Zakonu o prekrških 20.531, od teh po 11/4 členu, ki kažejo intervencije policije v družini 7.728 ali 37,6%. Ti prekrški se kaznujejo z denarno kaznijo ali z zaporom do 30 dni.

Urad za žensko politiko je v februarju 1993. leta organiziral "okroglo mizo o nasilju nad ženskami", katere sodelujoči so bili strokovnjaki z vseh področij, ki se srečujejo s tem problemom, z namenom, da o problemu seznanja najširšo javnost, hkrati pa jo seznaniti tudi z možnostmi, ki jih imajo žrtve nasilja za razrešitev svojega problema. Zaključke okrogle mize s konkretnimi predlogi za izboljšanje položaja žrtev je urad posredoval Vladi Republike Slovenije in pristojnim ministrstvom.

Med predlogi so:

- pobuda za ustanovitev sklada za kompenzacije žrtvam nasilja;
- pobuda, da se v centrih za socialno delo organizirajo strokovno-terapevtske skupine za pomoč žrtvam nasilja;
- pobuda centrom za socialno delo, da v večjih mestnih središčih oblikujejo iniciativne skupine za ustanovitev zavetišč za žrtve nasilja;
- pobuda za ustanovitev družinskih sodišč (senatov), ki naj odločajo po posebnem postopku;
- pobuda, da se žrtvi nasilja določi zastopnika po uradni dolžnosti;
- pobuda, da se v ustrezni zakonodaji predvidi možnost preprečiti storilcu nasilnega dejanja približevanje žrtvi z namenom, da se onemogoči novo nasilje;
- pobuda za dodatne programe, izobraževanje strokovnih delavcev, ki se pri svojem delu srečujejo z žrtvami nasilja;
- pobuda za pripravo metodologije spremljanja nasilja v družini.

Za pomoč žrtvam nasilja v družini so organizirane civilnodružbene skupine (SOS telefoni, zatočišča za žrtve nasilja ipd.), saj tako kot v drugih državah ugotavljamo, da država s svojim represivnim aparatom in posegom v tako občutljivo sfero kot je družina ne more biti dolgoročno učinkovita.

(b) V 54. členu Ustave Republike Slovenije so opredeljene pravice in dolžnosti staršev, ki imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke.

6. člen

Ustava Republike Slovenije nima določb, ki bi se izrecno nanašala na preprečevanje vseh oblik trgovine z ženskami in izkoriščanje prostitucije. V poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah pa je v ustavi več določb, ki se posredno nanašajo na zaščito žensk pred takimi dejavnostmi, npr:

- varstvo osebne svobode (1. in 2. odstavek 19. člena), s katero se zagotavlja vsakomur, da ima pravico do osebne svobode in da se nikomur ne sme vzeti prostost, razen v primerih in po postopku, ki ga določa zakon;
- pravica do osebnega dostojanstva (34. člen), ki je izražena s tem, da ima vsakdo pravico do osebnega dostojanstva in varnosti;
- varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic (35. člen).

S to pravico je vsakomur zagotovljena nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti in osebnostnih

V Kazenskem zakonu SFRJ, ki se po 25.6.1991 v Republiki Sloveniji smiselno uporablja kot republiški predpis, sta sankcionirani kot posebni kaznivi dejanji:

- kaznivo dejanje spravljanja v suženjsko razmerje in prevoz oseb v suženjskem razmerju (155. člen). To kaznivo dejanje stori, "kdor s kršitvijo pravil mednarodnega prava spravi drugega v suženjsko ali njemu podobno razmerje ali ga ima v tem razmerju, kupi, proda, izroči drugi osebi ali posreduje pri nakupu, prodaji ali izročitvi take osebe ali ščuva drugega,

naj proda svojo svobodo ali svobodo osebe, ki jo preživlja ali zanjo skrbi." Za to kaznivo dejanje je predvidena kazen od 1 do 10 let zapora, če pa je dejanje storjeno proti mladoletni osebi, se storilec kaznuje s kaznijo zapora najmanj 5 let.

- kaznivo dejanje posredovanja pri prostituciji (251. člen).
- To kaznivo dejanje stori "kdor pridobiva, navaja, spodbuja ali mami ženske k prostituciji ali kdor kakorkoli sodeluje pri izročitvi ženske komu drugemu za prostitucijo." Za to kaznivo dejanje je predpisana kazen zapora od 3 mesecev do 5 let, če pa je dejanje storjeno proti mladoletni ženski ali s silo, grožnjo ali preslepitvijo, se storilec kaznuje z zaporom od 1 do 10 let.

Z obema kazenskima sankcijama so tako na ustrezen način prepovedane vse oblike trgovine z ženskami kot tudi vse oblike izkoriščanja prostitucije.

V Republiki Sloveniji trgovina z ženskami (prodaja žensk za poroko, prodaja žensk za služkinje itd.) ne obstaja.

Tudi za kaznivo dejanje posredovanja pri prostituciji je bilo v preteklosti zelo malo obsojenih oseb, vendar na podlagi tega ni mogoče sklepati, da pri nas ni izkoriščanja prostitucije. Očitno gre za težave pri odkrivanju in dokazovanju teh dejanj, posebno še, če tudi ženske-žrtve teh kaznivih dejanj niso zainteresirane za kazenski pregon storilca.

Od 1988 do 1992. leta je bilo skupaj le 10 žrtev kaznivega dejanja zvodništva.

Ti podatki najverjetneje ne odražajo dejanskega stanja v družbi, saj, če pogledamo oglase v časopisih vidimo, da se jih kar precej nanaša na nudenje najrazličnejših seksualnih storitev. Prav tako se je povečalo število najrazličnejših masažnih salonov, ki so le krinka za nudenje seksualnih storitev, in število barov, kjer so izvajalke programov predvsem vzhodnoevropejke.

7. člen

Temeljno ustavno določilo, ki zagotavlja enakopravnost moških in žensk na vseh področjih, torej tudi v političnem in javnem življenju, je že citirana določba 14. člena Ustave Republike Slovenije. Zakonodajnih in administrativnih določil, ki se nanašajo na enakopravnost moških in žensk v političnem in javnem življenju ni mogoče navajati, saj celotna zakonodaja, ki ureja politično in javno življenje v Republiki Sloveniji, izhaja iz načela enakopravnosti moških in žensk. Zato se v posameznih zakonih posebej ne določa oziroma poudarja, da so ženske povsem enakopravne z moškimi.

(a) Pravica do glasovanja na vseh volitvah in javnih referendumih in pravica do izvolitve v vsa telesa, ki se volijo z javnimi volitvami, je zagotovljena s 43. členom Ustave Republike Slovenije, ki pravi: "Volilna pravica je splošna in enaka. Vsak državljan, ki je dopolnil 18 let, ima pravico voliti in biti voljen. Zakon lahko določi, v katerih primerih in pod katerimi pogoji imajo volilno pravico tujci." Zakoni, ki urejajo volitve so: Zakon o volitvah Predsednika republike, Zakon o volitvah v Državni zbor, Zakon o določanju volilnih okrožij za volitve poslancev v Državni zbor, Zakon o poslancih, Zakon o registriranju volitev, Zakon o Državnem svetu in Zakon o določanju volilnih okrajev za volitve predstavnikov lokalnih interesov v Državni svet.

Zastopnost žensk na posameznih političnih in drugih funkcijah je eden od kazalcev dejanske enakopravnosti žensk in moških. V Republiki Sloveniji na nekaterih področjih oziroma na nekaterih političnih in javnih funkcijah prevladujejo ženske, na drugih pa so še vedno v izraziti manjšini. Višje kot se vzpenjamo po družbeni lestvici vpliva in moči, manj je žensk.

V Državnem zboru, kot najvišjem organu oblasti v Republiki Sloveniji, je od 90 poslancev le 13 žensk, medtem, ko je v Državni svet med 40 poslanci izvoljena le 1 ženska (zastopnica zdravstva).

V Vladi je med 15 ministrstvi le eno- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve- zaupano ženski.

Tudi podatki o zastopnosti žensk v političnih strankah kažejo, da se ženske še niso popolnoma uveljavile v politiki (navajamo tiste podatke, ki so nam bili na razpolago):

- v najmočnejši parlamentarni stranki - Liberalno demokratski stranki je od vseh članov 28,2% žensk, njihov delež v vodstvu stranke pa je 26,5%;
- v Slovensko nacionalno stranko je vključenih 18% žensk, v vodstvu stranke jih je 8,3%;
- v Socialdemokratsko stranko Slovenije je vključenih 20,3% žensk, v vodstvu jih je 10,5%;

- v Socialno demokratsko prenovno Slovenije je vključenih 37,3% žensk, v vodstvu jih je 23,7%;
- v Socialdemokratsko unijo Slovenije je vključenih 18% žensk, v vodstvu stranke je 15% žensk; v Socialistično stranko Slovenije je vključenih 40% žensk, v vodstvu te stranke pa jih je 8%.

(b) Na prvostopenjskih rednih sodiščih je 60,6% žensk, med sodniki za prekrške jih je 69%, med prvostopenjskimi javnimi tožilci pa jih je 51,4%, Na Vrhovnem sodišču je žensk le še 28,6%, na Javnem tožilstvu Republike Slovenije pa 14,3%, medtem ko na Ustavnem sodišču ni nobene ženske med sodniki tega sodišča.

V 1993. letu je na lokalni ravni bilo za predsednike občinskih skupščin izvoljenih 59 moških in le 3 ženske. Mesto Ljubljano in Skupnost obalnih občin vodijo moški. Na zadnjih lokalnih-občinskih volitvah 1990. leta je bilo v Občinske izvršne svete - vlade izvoljenih 567 moških in le 90 žensk.

(c) Ženske so prav tako kot moški aktivne v različnih nevladnih organizacijah in društvih, ki se ukvarjajo z javnim in političnim življenjem.

Kot smo omenili že v prvem delu, predstavljajo novost v naši družbi t.i. ženske organizacije in skupine.

8. člen

Glede na ustavno določilo (49. člen Ustave Republike Slovenije), da vsakdo prosto izbira zaposlitev, in da je vsakomur pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto, imajo ženske enake možnosti kot moški, da predstavljajo svojo vlado na mednarodni ravni ter sodelujejo pri delu mednarodnih organizacij.

Zakon, ki ureja pogoje za zaposlovanje v slovenski diplomaciji, je Zakon o zunanjih zadevah. Zakon ne loči med spoloma pri zaposlovanju. Poklicni diplomati so uslužbenci Ministrstva za zunanje zadeve, ki v skladu z navedenim zakonom izpolnjujejo pogoje za opravljanje strokovnih del v diplomatski, konzularni ali notranji službi in so sklenili delovno razmerje v upravnem organu, pristojnem za zunanje zadeve.

Od skupno 82 zaposlenih v slovenskih diplomatskih predstavništvih je 24 žensk, od tega 1 veleposlanica, 1 svetovalka, 2 sekretarki I, 1 sekretarka III, 7 upravnih referentk in 12 korespondentk.

9. člen

1. Zakon o državljanstvu Republike Slovenije v celoti upošteva določbe konvencije in v svojih določilih nikjer ne loči pravic po spolu. 3. člen določa načine, kako se pridobi državljanstvo Republike Slovenije, in sicer: po rodu; po rojstvu na območju Republike Slovenije; z naturalizacijo, to je s sprejemom v državljanstvo na podlagi prošnje; po mednarodni pogodbi.

2. V 4. členu Zakon o državljanstvu določa pridobitev državljanstva po rodu. Otrok pridobi državljanstvo, če sta ob njegovem rojstvu oče in mati državljana Republike Slovenije, če je ob njegovem rojstvu eden od staršev državljan Republike Slovenije, ali, če je ob njegovem rojstvu eden od staršev državljan Republike Slovenije, drugi pa je neznan ali je neznanega državljanstva ali brez njega, otrok pa je rojen v tujini.

10. člen

Enake možnosti izobraževanja zagotavlja 57. člen Ustave Republike Slovenije, ki določa: "Izobraževanje je svobodno. Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev. Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo."

(a) Vzgojno-izobraževalna dejavnost je organizirano, načrtno in sistematično posredovanje znanja ter občih civilizacijskih in kulturnih vrednot, in se opravlja na naslednjih ravneh oziroma področjih:

- predšolska vzgoja s pripravo na osnovno šolo,
- obvezno osnovno izobraževanje,
- srednje izobraževanje,
- višje in visoko ter podiplomsko izobraževanje,
- izobraževanje in usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju,
- osnovno glasbeno izobraževanje ter

- izobraževanje odraslih.

Da bi zadovoljili vsem navedenim oblikam vzgojno-izobraževalne dejavnosti, je bilo v letu 1990 v Republiki Sloveniji za otroke in mladino organiziranih 824 osnovnih šol z 9.515 oddelki, 150 srednjih šol s 3.122 oddelki, dve univerzi, ki sta vključevali 16 fakultet, 9 višjih in visokih šol in 3 akademije, 76 organizacij s 596 oddelki za izobraževanje in usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju, 89 glasbenih in 1 baletna šola.

Razlike med spoloma vzdolž celotnega šolskega sistema govorijo o nekakšni pozitivni diskriminaciji deklic. Deklice so uspešnejše pri zaključku šolanja v osnovnih šolah ter na prehodu v srednjo šolo predstavljajo že več kot polovico celotne vpisane populacije (50,5% v šolskem letu 1991/92). Več deklic kot dečkov se šola na srednješolskih usmeritvah (podatki so za šolsko leto 1991/92): tekstil (96,9 delež), kemija, farmacija, gumarstvo, nekovine (96,5% delež), osebne storitve (96,2% delež), družboslovna usmeritev (90,1% delež), pedagoška usmeritev (86,4% delež), zdravstvo (85,5% delež), ekonomska usmeritev (79,7%delež), usnjarsko-predelovalna usmeritev (74,2% delež), kulturna usmeritev (65,4% delež), gimnazija (64,8% delež), gostinstvo in turizem (56,7% delež) ter tisk in papir (55,1% delež).

Najmanjši delež deklic pa je na usmeritvah: metalurgija in kovinarstvo (3,7%), rudarstvo in geologija (3,4%) ter gozdarstvo (0,6%).

Na srednjo šolo za notranje zadeve ni vpisana nobena deklica, ker je to edina šola, ki ne vpisuje deklet. Ženske so prav tako lahko policistke, in tudi so, le da si ustrezno izobrazbo pridobijo s posebnimi programi izobraževanja, v katere se vključijo po končani srednji šoli.

Pri vključevanju na višje in visoko izobraževanje so ženske še uspešnejše. Po podatkih iz šolskega leta 1987/88 je bilo med vsemi redno vpisanimi 55,7% žensk, v letu 1992 pa jih je bilo med tistimi, ki so uspešno zaključili študij 62,3%, kljub temu, da med mladimi številčno prevladujejo moški.

Smeri višješolskega in visokošolskega izobraževanja³

ŠOLE FAKULTETE AKADEMIJE	REDNI ŠTUDENTJE			
	1988/89		1992/93	
	MOŠKI	ŽENSKÉ	MOŠKI	ŽENSKÉ
VIŠJE ŠOLE				
-upravna	71	285	58	294
-za notranje zadeve	/	/	/	/
-tehniška varnostna	151	30	167	442
-za zdravstvene del.	53	395	66	442
VISOKE ŠOLE				
-pravna	100	272	143	482
-za socialno delo	21	152	24	205
-pomorska in prometna	202 &t	61	249	98
-kmetijska	96	110	121	110
FAKULTETE				
-filozofska	377	1827	554	2375
-ekonomska	505	1498	972	1986
-pravna	208	549	285	621
-za družbene vede	248	502	308	765
-za šport	202	160	302	188

³ Vir: Zavod za statistiko RS

-pedagoška	193	1550	435	2766
-ekonomsko poslovna	366	1167	630	1275
-za organizacijske vede	265	367	453	388
-teološka	157	13	207	95
-za strojništvo	1431	93	1524	46
-za elektrotehniko in računalništvo	1760	260	2043	119
-za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo	545	431	735	541
-za naravoslovje in tehnologijo	902	1421	1119	1523
-tehniška	1750	581	2030	534
-biotehniška	808	909	751	830
-veterinarska	-	-	14 0	120
-medicinska	350	697	438	711
AKADEMIJE				
-za glasbo	79	136	111	135
-za likovno umetnost	61	76	76	73
-za gledališče, radio, film in televizijo	38	38	29	43

Razmerje med moškimi in ženskami se bistveno spremeni pri podiplomskem študiju in doktoratih znanosti. V letu 1991 je bilo med vsemi diplomanti/diplomantkami podiplomskega študija 40,7% žensk (leta 1988 40,5%), med tistimi, ki so doktorirali pa 26,3% (leta 1988 18,1%). Razlogov zakaj se tako drastično zmanjša delež žensk z magisterijem in še zlasti z doktoratom je najverjetneje več. Eden izmed njih je prav gotovo dejstvo, da gre za obdobje, ko si ljudje ustvarjajo družino in imajo majhne otroke, kar predvsem ženskam zožuje možnosti študija.

Glede enakih pogojev za pridobitev željene izobrazbe je v mestnem okolju nekoliko več možnosti, kot je to pri otrocih in mladostnikih iz vaškega okolja. V vaškem okolju sta prisotna dva problema. Prvi je objektivne narave in je povezan predvsem s pomanjkljivo komunalno, socialno in kulturno infrastrukturo na podeželju, kar močno omejuje možnosti šolanja kmečkih otrok in mladine, kakor tudi možnosti izvenšolskih izobraževalnih dejavnosti, vključevanje v športne in druge aktivnosti. S tem povezan je drugi, subjektivni, saj se zaradi manjšega dotoka informacij, manjšega poznavanja različnih stilov življenja, ženska pa tudi moška mladina odloči za že ustaljen, vaje način življenja. To je še posebej vidno kadar gre za naslednika/naslednico kmetije, kjer je bila še pred kratkim zelo močna tradicija, ki temelji na prepričanju, da se sinu ali hčeri, ki bo ostala na kmetiji, ni potrebno toliko izobraževati kot tistim otrokom, ki se bodo zaposlili zunaj kmetijstva. Čeprav je ta tradicija že precej obvladana, pa obstaja bojazen, da se bo ob današnjem težkem gospodarskem položaju spet začela prebujati, saj bo denarja za izobraževanje, tako državnega - štipendije - kot družinskega, vse manj.

(b) Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja v 8. členu določa, da za opravljanje vzgojno-izobraževalne dejavnosti po programih, po katerih se pridobi javno veljavna izobrazba oziroma po programih, ki ne dajejo javno veljavne izobrazbe, pa jih sprejme ali da k njim soglasje z zakonom pooblaščen organ, morajo biti izpolnjeni pogoji, predpisani za pedagoške in druge strokovne delavce, prostor in opremo. Izpolnjevanje pogojev ugotovi z odločbo pristojni upravni organ.

Na podlagi tega določila je vsem učencem/učenkam zagotovljeno enako kvalificirano učno osebje, kot tudi šolski prostor in oprema iste kakovosti.

Da bi se vsem učencem/učenkam omogočil dostop do vseh učnih programov in da bi se učenci/učenke osnovnih šol kar najbolje seznanili z vsemi vrstami in možnostmi izobraževanja na

srednjih šolah, zavodi za zaposlovanje za vse učence/učenke 7. in 8. razredov osnovnih šol organizirajo poklicno svetovanje in usmerjanje, srednje šole pa za boljše seznanjanje kandidatov/kandidatk z njihovimi programi in možnostmi izobraževanja organizirajo informativne dneve.

Poklicno svetovanje in usmerjanje poteka tudi na srednjih šolah, univerzi pa prav tako organizirata informativne dneve.

V pogojih priporočila za usmerjanje učencev/učenk v posamezne programe so posebej izpisani pogoji za opravljanje posameznih poklicev, ki pa so lahko ovira za enakovredno zaposlitev predvsem žensk, kot je navedeno v programih rudarstvo, pomorstvo, metalurgija, gradbeništvo in promet.

(c) Na podlagi ustavnih in zakonskih določil so v Republiki Sloveniji oblikovani mešani razredi, tako da imajo vsi učenci/ učenke enake pogoje za izobraževanje.

Odgovor na vprašanje, kako je enakopravnost med spoloma prikazana v učbenikih, bi zahteval temeljitejšo analizo učbeniških besedil. Omejili smo se le na nekaj evidentnih, hitro opaznih dejstev v ilustracijah ter na komunikacijo glede na spol.

- V ilustraciji, ki je značilna in v nižjih razredih tudi prevladujoča, se kaže odstopanje od stereotipov bodisi v prikazovanju poklicev bodisi v prikazovanju vloge ženske in moškega v domačem okolju klasični prizor moškega, ki bere časopis in ženske s kuhalnico, izjemoma v slikovitem gradivu za predšolsko obdobje za osebe z motnjami v razvoju.
- Učbeniki in delovni zvezki pretežno uporabljajo ednino ali množino moškega spola kot nezaznamovano, splošno obliko. Ta oblika prevladuje tudi v uvodnikih, kjer beremo: "Učenci... Dragi osmošolci...Fizikalne teme za sedmošolce... Spoznal boš...". Obstaja nekaj izjem, in sicer oba spola upošteva učbenik oziroma berilo za 3. razred osnovne šole, kjer se avtorja obračata na bralke in bralce tako, da je berilo razdeljeno na dekliško in fantovsko poglavje, kot tematski in vsebinski izziv za otrokovo radovednost in samospraševanje o identiteti ter za odkrivanje posebnosti, pa tudi povezanosti dveh različnih življenjskih pozicij ter uvod v učbenik za spoznavanje narave in družbe v 3. razredu osnovne šole. Prav pri pripravi slednjega učbenika je bil narejen poskus, da bi v besedilu upoštevali oba spola, kar pa se je pokazalo kot neizvedljivo oziroma je šlo na škodo razumevanja. Vprašanje uporabe obeh spolov v učbenikih tako ostaja še nadalje odprto.

(d) Štipendiranje v Republiki Slovenije ureja zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (55.-59. člen). Ta zakon opredeljuje dve vrsti štipendij: kadrovske in republiške.

Temeljna oblika štipendiranja učencev/učenk in študentov/ študentk so kadrovske štipendije, ki jih podeljujejo organizacije in delodajalci/delodajalke v skladu s kadrovskimi potrebami. Odločanje o dodelitvi kadrovske štipendije je prepuščeno organizaciji in delodajalcu/delodajalki, razen minimalne višine štipendije. Zakon pravi, da višina kadrovske štipendije ne sme biti nižja od 20% (za učence/učenke) oziroma 30% (za študente/študentke) zajamčenega osebne dohodka po zakonu, zmanjšanega za prispevke in davke od zajamčenega osebnega dohodka.

Glavni namen republiških štipendij je, da bi vsem učencem/učenkam in študentom/študentkam, zlasti tistim iz revnejših družin, bilo omogočeno izobraževanje. Zato so za pridobitev republiške štipendije določeni pogoji, ki so vezani na materialno stanje družine, iz katere prosilec izhaja. Ne glede na določene cenzuse za pridobitev republiške štipendije, pa se le te dodeljujejo tudi izrazito nadarjenim učencem/učenkam in študentom/študentkam.

V šolskem letu 1992/93 prejema republiške štipendije 42.369 srednješolcev/srednješolk, od tega 23.374 žensk (55,2%), 11.483 višje in visokošolcev/visokošolk, od tega 7.280 žensk (63,4%) in 23 podiplomskih študentov/študentk od tega 10 žensk (43,5%).

(e) V naši državi se veliko pozornost posveča permanentnemu izobraževanju, saj se zavedamo, da brez izobraževanja - pridobivanja novih znanj ni možen napredek.

Zakon o delovnih razmerjih (69. člen) določa stalno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje kot delavčevo/delavkino pravico in dolžnost, ki izhaja iz potreb delovnega procesa, njegov namen pa je ohranjanje zaposlitve in napredovanje. Pogoji za uresničevanje pravice in obveznosti delavcev/delavk do izobraževanja, usposabljanja ter pravice in obveznosti delavcev/delavk in organizacij oziroma delodajalcev/ delodajalk ter njihov obseg, so določeni s kolektivno pogodbo oziroma splošnim

aktom. Za neupravičeno odklonitev napotitve na izobraževanje, usposabljanje ali izpopolnjevanje, ki ga zahteva delovni proces, je delavec/delavka disciplinsko odgovoren.

Da bi lahko uresničili pravico do permanentnega izobraževanja, je bilo v letu 1990 za izobraževanje odraslih organiziranih 29 osnovnih šol s 107 oddelki, 107 srednjih šol s 439 oddelki, prav tako je odraslim omogočen študij tudi na vseh fakultetah, akademijah ter višjih in visokih šolah v okviru univerz.

Poleg teh vzgojno-izobraževalnih institucij nudijo izobraževanje odraslim še ljudske univerze in druge vzgojno-izobraževalne institucije.

Izobraževanje odraslih⁴

VRSTE ŠOL	1988/89		1991/92	
	MOŠKI	ŽENSKÉ	MOŠKI	ŽENSKÉ
OSNOVNA ŠOLA	1.112	800	946	514
SREDNJA ŠOLA	6.120	4.648	3.932	3.525
VIŠJA ŠOLA	433	377	278	332
VISOKA ŠOLA	303	333	338	371
FAKULTETA	2.704	2.573	1.894	2.544
AKADEMIJA	1	6	6	2

⁴Vir: Zavod za statistiko Republike Slovenije

LJUDSKE UNIVERZE - UDELEŽENCI TEČAJEV IN SEMINARJEV	1988/89		1990/91	
	MOŠKI	ŽENSKÉ	MOŠKI	ŽENSKÉ
SPLOŠNO IZOBR.	22.220	38.978	12.333	31.698
STROKOVNO IZOBR.	24.308	19.685	12.313	11.839
DRUGO IZOBR.	601	467	467	267

Kljub temu, da se vsi zavedamo potrebe po permanentnem izobraževanju in da se to neprestano poudarja, se število odraslih, ki se vključujejo v programe izobraževanja, zmanjšuje (razen visoka šola). Vzroki za to so predvsem težko gospodarsko stanje, katerega posledica je visoka stopnja brezposelnosti in s tem povezana možnost izbire ustreznih kadrov na trgu delovne sile, neizdelani sistemi razvoja kadrov v organizacijah, pomanjkanja finančnih sredstev v organizacijah itd.

Zanimiv je podatek, da tudi pri izobraževanju odraslih na višjih in visokih šolah ter fakultetah (šolsko leto 1991/92) prevladujejo ženske, če upoštevamo rezultate raziskave Potrebe in možnosti posameznikov v izobraževanju odraslih (Pedagoški inštitut pri Univerzi E. Kardelja v Ljubljani, 1989), kjer so anketiranci/anketiranke navajali, da jim največje ovire pri izobraževanju predstavljajo prezaposlenost, neurejeno varstvo otrok, družinske razmere, stroški za izobraževanje ipd., ter dejstvo, da v Republiki Sloveniji tako kot v mnogih drugih državah, še vedno ženske opravljajo večji del družinskih in gospodinjskih obveznosti, lahko zaključimo, da so ženske željne novih znanj in da premagajo vse prepreke na poti do cilja.

⁴ Vir: Zavod za statistiko RS

Problem nepismenosti je v Republiki Sloveniji skoraj popolnoma izkoreninjen, saj je po podatkih iz popisa prebivalstva iz leta 1991 med prebivalstvom, starejšim od 10 let, le 0,4% nepismenih (med ženskami 0,5% in med moškimi 0,4%). Takšno stanje je posledica zakonske obveze, da morajo vsi otroci obiskovati osnovno šolo oziroma tistim, ki niso uspeli zaključiti osnovne šole v za to predvidenem roku država omogoča, da osnovnošolsko izobraževanje zaključijo v okviru vzgojno-izobraževalnega programa za odrasle, ki je brezplačno.

(f) Glede na to, da je osnovna šola obvezna in da imajo vsi, ne glede na spol, enake možnosti za izobraževanje, je bilo v Republiki Sloveniji po podatkih iz leta 1990 skupno število let šolanja 10,4 (ženske 9,9, moški 10,8).

Tistim, ki so predčasno opustili šolanje, je, kot smo navedli že v točki e tega člena, na razpolago veliko vzgojno-izobraževalnih programov. Poleg teh t. i. rednih oblik šolanja pa je v okviru zavodov za zaposlovanje za brezposelne, ki so prijavljeni na zavodu, ne glede na spol, na voljo veliko različnih vrst programov za poklicno usposabljanje, prekvalifikacije in dousposabljanje.

(g) V okviru vzgojno-izobraževalnega sistema imajo fantje in dekleta enake možnosti za aktivno ukvarjanje s športom in telesno vzgojo. V vseh vzgojno-izobraževalnih programih je obvezni predmet tudi telesna vzgoja.

Na fakulteto za telesno kulturo je bilo v šolskem letu 1991/92 vpisanih skupno 419 študentov, od tega 177 žensk (42,2%).

Čeprav imajo moški in ženske enake možnosti tudi za vključevanje v športnorekreacijske programe in programe vrhunškega športa, je bilo po podatkih iz leta 1988 v te programe vključenih 89.860 članov/članic, od tega 24.147 žensk (26,9% delež).

(h) V Republiki Sloveniji so vsebine družinske in zdravstvene vzgoje vključene v program osnovne šole in vse srednješolske programe enako za oba spola.

V osnovni šoli so zdravstveno-vzgojne vsebine integrirane v temeljne predmete od prvega do sedmega razreda. V osmem razredu pa so elementi družinske vzgoje vključeni v predmetu Etika in družba.

V srednješolskih programih se izvaja enoten program zdravstvene vzgoje z elementi družinske vzgoje, v obsegu najmanj 32 šolskih ur v okviru obveznega šolskega pouka. Le v programu Gimnazija je učencem/učenkam omogočen izbor zdravstveno-vzgojnih tem iz kataloga različnih izvajalcev v obsegu najmanj 16 ur. Družinska vzgoja se izvaja v okviru "Vzgoja za družino, mir in nasilje" v obveznem delu najmanj 16 ur v vseh srednješolskih programih.

11. člen

1. Na področju zaposlovanja so v Republiki Sloveniji moški in ženske enakopravni. Ustava Republike Slovenije v 49. členu določa, da je vsakomur zagotovljena svoboda dela, prosta izbira zaposlitve in dostopnost do vseh delovnih mest pod enakimi pogoji.

Poleg ustave, ki določa temeljne pravice moških in žensk na področju zaposlovanja, vprašanja v zvezi z zaposlitvijo podrobneje urejajo Temeljni zakon o pravicah iz delovnega razmerja, Zakon o delovnih razmerjih, Splošna kolektivna pogodba za gospodarstvo in Splošna kolektivna pogodba za negospodarstvo.

Zaposlenost žensk

Zaposlena ženska v Sloveniji ni nov pojav, kajti že v začetku tega stoletja je bilo na ozemlju današnje Republike Slovenije med zaposlenimi okoli 20% žensk. Prvi povojni popis prebivalstva, leta 1953, je pokazal, da je med 773 tisoč ženskami več kot tretjina ekonomsko aktivnih, med 266.637 zaposlenimi je bilo 88.790 (33,2%) žensk. Odtlej sta delež in število zaposlenih žensk stalno naraščala vse do leta 1988, ko je bilo zaposlenih skoraj 400.000 žensk. Po letu 1988 delež zaposlenih žensk še vedno narašča (vendar ne na račun zaposlovanja žensk, temveč na račun hitrega povečevanja brezposelnosti moških), število zaposlenih žensk pa upada, kar je razvidno iz spodnje tabele:

Zaposleni od leta 1988 dalje- ⁵

LETO	SKUPAJ	ŽENSKE	DELEŽ ŽENSK %
1988	830.314	884.483	46,3
1989	819.055	381.116	46,5
1990	782.222	365.992	46,8
1991	714.668	336.637	47,1
1992	656.966	313.388	47,7

V gospodarstvu je zaposlenih 220.857 žensk, kar predstavlja 41,7% delež, v negospodarstvu pa je zaposlenih 92.531 žensk, kar predstavlja 71,3% delež.

Tudi za Republiko Slovenijo velja, da zaposlitev žensk prevladuje v nekaterih panogah«. Tako je največ žensk, 44.231 (83,4% delež), zaposlenih na področju zdravstvenega in socialnega varstva, sledi področje izobraževanja in kulture z 32.432 zaposlenimi ženskami (66,4% delež), trgovina na drobno z 27.745 zaposlenimi ženskami (69,6% delež), proizvodnja končnih tekstilnih izdelkov z 27.549 zaposlenimi ženskami (83,7 % delež), na področju financ in drugih poslovnih storitev je zaposlenih 21.885 žensk (55,9%delež) itd.

Najmanj žensk pa je zaposlenih na področju geološkega raziskovanja - 21 (6,2% delež), pridobivanje premoga - 511 (6,4% delež) in pridobivanje rud barvastih kovin - 36 (8,3% delež).

Zaposleni po stopnji strokovne izobrazbe v letu 1991⁶

STOPNJA STROKOVNE IZOBRAZBE	SKUPAJ	ŽENSKE	DELEŽ ŽENSK %
NKV	125.893	73.183	58,1
PKV	47.611	23.368	49,1
KV	236,855	87.098	36,8
VKV	18.807	4.589	24,4
NSI	11.858	6.522	55,0
. SSI	186 .221	102.286	54,9
VŠSI	55.298	32.773	59,3
VSSI	48.265	21.088	43,7
MAGISTERIJ	3.014	944	31,3
DOKTORAT	1.762	321	18,2

Delež zaposlenih žensk po stopnji strokovni izobrazbe je višji od deleža moških, ko gre za nekvalificirane delavce/delavke ter delavce/delavke z nižjo, srednjo in višjo strokovno izobrazbo.

⁵ Vir: Zavod za statistiko RS

⁶ Vir: Zavod za statistiko RS

Brezposelnost

Sprememba političnega in gospodarskega sistema je prinesla velike pretrse na gospodarskem področju. Brezposelnost je postal eden izmed največjih problemov, s katerim se srečuje vlada. Izguba nekdanjih tržišč in nesmotrno gospodarjenje v prejšnjem obdobju imata za posledico številne stečaje in reorganizacije podjetij, kar vpliva na hitro naraščanje brezposelnosti.

Brezposelni od leta 1988 dalje⁷

	SKUPAJ			STAROST DO 26 LET		
	SKUPAJ	ŽENSKE	DELEŽ ŽENSK %	SKUPAJ	ŽENSKE	ŽENSK %
1988	21.341	10.085	47,3	11.068	6.175	55,8
1989	28.218	13.788	48,9	14.534	8.249	56,8
1990	44.623	21.396	47,7	22.919	12.285	53,6
1991	75.079	33.559	44,7	35.917	17.316	48,2
1992	102.593	45.072	43,9	41.753	19.524	46,8

Brezposelni po stopnji strokovne izobrazbe v letu 1992⁸

	SKUPAJ			STAROST DO 26 LET		
	SKUPAJ	ŽENSKE	DELEŽ ŽENSK %	SKUPAJ	ŽENSKE	ŽENSK %
NKV	41.090	19.067	46,4	15.695	7.029	44,8
PKV	6.643	1.906	28,7	2.846	977	34,3
KV	1.883	1.012	53,7	908	343	34,3
VKV	27.092	8.913	32,9	11.563	4.372	37,8
SSI	20.619	11.340	54,9	9.869	6.123	62,0
VŠSI	2.907	1.674	57,6	641	510	79,6
VSSI	2.348	1.090	46,4	231	170	73,6

Na področju brezposelnosti bi lahko govorili o pozitivni diskriminaciji žensk, saj je delež brezposelnih žensk manjši od deleža brezposelnih moških. Eden od vzrokov počasnejšega zmanjševanja brezposelnosti žensk je že omenjeno dejstvo, da je val stečajev in reorganizacij najprej zajel tiste gospodarske panoge, kjer med zaposlenimi prevladujejo moški.

⁷ Vir: Zavod za statistiko Republike Slovenije NKV-nekvalificirani; PKV-polkvalificirani; KV-kvalificirani; VKV~ visokokvalificirani, NSI-nižja strokovna izobrazba, SSI-srednja strokovna izobrazba, VŠSI-višja strokovna izobrazba, VSSI-visoka strokovna izobrazba.

⁸ Vir: Zavod za statistiko Republike Slovenije

Kljub takšnemu stanju pa podatki o visokem deležu brezposelnih izobraženih žensk (s srednješolsko, višješolsko in visokošolsko izobrazbo) kažejo, da so in bodo možnosti za zaposlitev žensk v novih pogojih tržnega gospodarstva manjše. Zaradi (potencialnih) družinskih obveznosti so manj konkurenčne na trgu delovne sile in bati se je, da se bo delež zaposlenih žensk v prihodnje zmanjševal. To potrjuje tudi podatek, da se povprečno trajanje brezposelnosti žensk daljša v primerjavi z moškimi. Leta 1991 je bilo trajanje brezposelnosti žensk približno enako kot pri moških (15,8 oziroma 15,6 mesecev), medtem ko so ženske v letih 1989 in 1990 na zaposlitev čakale krajši čas.

Pri mlajših ženskah s poklicno ali nižjo stopnjo strokovne izobrazbe še ni opaziti povečane brezposelnosti v primerjavi z moškimi, kar si lahko razlagamo s tem, da val stečajev in reorganizacij še ni zajel gospodarskih panog, kjer so pretežno zaposlene ženske s to stopnjo izobrazbe (tekstilna industrija, trgovina na drobno itd.), in da se na novo zaposluje predvsem v gostinski in trgovski dejavnosti, kjer so glavni kader ženske.

(a) Pravica do dela kot neodtujljiva pravica vseh ljudi je zagotovljena z Ustavo Republike Slovenije, in sicer 49. člen med drugim pravi, da je temeljna človekova pravica - svoboda dela.

(b) Enake možnosti za zaposlitev moških in žensk so zagotovljene z Ustavo Republike Slovenije (49. člen). Delovno razmerje lahko sklene vsak, ki izpolnjuje pogoje, ki so določeni z zakonom in splošnimi akti (7. člen Zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja). Pogoji, ki jih določa Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja (8. člen), so starost najmanj 15 let ter s splošnim aktom določena vrsta in stopnja strokovne izobrazbe za določeno vrsto poklica, znanja in zmožnosti ter drugi posebni pogoji, potrebni za opravljanje del delovnega mesta. Kaj se šteje za vrsto in stopnjo strokovne izobrazbe za določeno vrsto poklica, in kaj se šteje za znanje in zmožnosti kot posebni pogoj za opravljanje dela, pa je opredeljeno v Zakonu o delovnih razmerjih (6. člen).

Ker morajo biti vsa prosta delovna mesta javno objavljena (razen v tistih primerih, ki jih določa 9. člen Zakona o delovnih razmerjih), imajo vsi kandidati enake možnosti za prijavo na razpisano prosto delovno mesto. Izbira kandidata pa je odvisna od izpolnjevanja splošnih in posebnih pogojev, ki jih delovno mesto zahteva. Tukaj je potrebno omeniti, da naša zakonodaja ne zahteva, da se pri razpisih za prosta delovna mesta uporabljata moška in ženska oblika spola, tako da se v razpisih večinoma pojavlja samo moška oblika spola.

Prednost pri sklenitvi delovnega razmerja ima invalidna oseba, če izpolnjuje tako splošne kot posebne delovne pogoje (10. člen Zakona o delovnih razmerjih).

(c) Moški in ženske imajo pravico do svobodne izbire poklica in zaposlitve zagotovljeno z Ustavo Republike Slovenije (49. člen).

(d) Ko gre za pravico do enake nagrade, enake obravnave za enako delo in enake obravnave pri oceni dela, vsi akti, od zakonov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov organizacij, vedno obravnavajo delavca, ne glede na to ali je moški ali ženska. Tako pri plačilu za delo ne prihaja do razlik glede na spol.

(e) Ustava Republike Slovenije v 50. členu določa, da imajo državljani/državljanke pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. Vse pravice socialne varnosti, ki so navedene pod to točko, opredeljujejo ustrezni zakoni.

Pravice moških in žensk na področju socialne varnosti v primeru brezposelnosti, bolezni, invalidnosti in druge vrste nesposobnosti za delo, kot tudi pravica do plačane odsotnosti z dela, so enake. Razlika je le v primeru upokojitve, kjer imajo ženske možnost, da se upokojijo 5 let prej kot moški.

Starostna pokojnina

Za pridobitev starostne pokojnine mora zavarovanec/zavarovanka dopolniti določeno minimalno starost in minimalno pokojninsko dobo.

Po predpisih, ki so veljali do 31.3.1992, se je zavarovanec s pokojninsko dobo 40 let lahko upokojil ne glede na starost, če je imel vsaj 20 let pokojninske dobe se je lahko upokojil pri 60 letih starosti, z najmanj 15 leti zavarovalne dobe pa pri 65 letih starosti. Zavarovanka s 35 leti pokojninske dobe se je lahko upokojila ne glede na starost, če je imela vsaj 20 let pokojninske dobe pri 55 letih starosti

in če je imela vsaj 15 let zavarovalne dobe pri 60 letih. Navedeni starostni pogoji so bili uvedeni v letu 1965.

Ker se je od takrat pričakovana povprečna življenjska doba bistveno povečala, je bilo v Republiki Sloveniji potrebno povečati starostne meje za pridobitev pravice do starostne pokojnine. Tako je v Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (3 9. člen) določeno, da se bo moški s 40 leti pokojninske dobe po 1.1.1998 starostno upokojil, ko bo dopolnil 58 let starosti, ženska s 35 leti pokojninske dobe pa, ko bo dopolnila 53 let starosti. Moški z najmanj 20 leti pokojninske dobe se bo lahko upokojil, ko bo dopolnil starost 63 let, ženska pa s starostjo 58 let. Z minimalno 15 let zavarovalne dobe se bo lahko moški upokojil s 65 leti, ženska pa s 60 leti.

Prehod na povečanje starostnih mej je postopen, kajti drugače bi preveč prizadeli generacijo, ki je po starih predpisih dopolnila minimalno starost 60 oziroma 55 let v letu 1992 in bi morala nadaljnja tri leta čakati na upokojitev. Tako se v času od 1.4.1992 dalje vsako leto za po pol leta poveča starostna meja za upokojitev z najmanj 20 leti pokojninske dobe, v času od 1.1.1992 dalje pa se vsako leto poveča za po pol leta starostna meja za pridobitev pravice do starostne pokojnine s 40 leti pokojninske dobe (moški) oziroma s 35 leti pokojninske dobe (ženske).

V primerih ko gre za zavarovance/zavarovanke, ki se jim šteje zavarovalna doba s povečanjem (42. člen), se starostna meja za pridobitev pravice do starostne pokojnine zniža za toliko mesecev, kolikor znaša skupno povečanje zavarovalne dobe.

Višina odmere starostne pokojnine je določena v Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v členih od 43 do 54.

Predčasna pokojnina

Poleg starostne pokojnine je po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (40. člen) v nekaterih primerih možna tudi predčasna pokojnina.

Pravico do predčasne pokojnine pridobi zavarovanec, ki je dopolnil najmanj 35 let pokojninske dobe in 58 let starosti (moški) oziroma 30 let pokojninske dobe in 53 let starosti (ženska), v primerih:

- če mu je delovno razmerje prenehalo zaradi stečaja ali redne likvidacije organizacije ali zaradi stečaja nad obratovalnico delodajalca/delodajalke in mu ni možno zagotoviti druge zaposlitve;
- če mu je delovno razmerje prenehalo iz operativnih razlogov po predpisih o delovnih razmerjih;
- če je zavarovanec/zavarovanka delovni invalid II. ali III. kategorije;
- če je nezaposlen in je bil v zadnjih 24 mesecih najmanj 12 mesecev prijavljen na zavodu za zaposlovanje kot iskalec/ iskalka zaposlitve.

Tako kot v primeru starostne pokojnine se tudi pri predčasni pokojnini v prehodnem obdobju starostna meja za pridobitev predčasne pokojnine od 1.4. 1992 dalje vsako leto poveča za po pol leta.

Predčasna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove glede na pokojninsko dobo enako kot starostna pokojnina. Nato pa se znesek odmerjene pokojnine zmanjša za po en odstotek za vsako leto, ki zavarovancu manjka do dopolnitve minimalne starosti za pridobitev pravice do starostne pokojnine, z nepopolno pokojninsko dobo. Ko pa uživalec/uživalka predčasne pokojnine doseže starost, ki je določena za starostno upokojitev, se mu pokojnina ne zmanjšuje več.

Invalidska pokojnina

Pravico do invalidske pokojnine pridobi zavarovanec/zavarovanka v naslednjih primerih:

- ko ni več zmožen opravljati organiziranega pridobitnega dela vsaj s polovičnim delovnim časom (invalid I. kategorije);
- ko bi sicer še lahko opravljal drugo ustrezno delo s polnim delovnim časom (invalid III. kategorije invalidnosti), če bi mu bila zagotovljena poklicna rehabilitacija, vendar je že presegel starost, do katere bi bila smotrna poklicna rehabilitacija (po 95. členu Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju je zavarovancu/ zavarovanki zagotovljena pravica do poklicne rehabilitacije, če je pri njem nastala invalidnost III. kategorije pred dopolnitvijo

- 50 let starosti moški oziroma 45 let starosti ženske);
- če je invalid II. ali III. kategorije invalidnosti, brez poprejšnje poklicne rehabilitacije zmožen za drugo ustrezno delo, vendar mu ni zagotovljena ustrezna zaposlitev oziroma prerazporeditev, ker je že dopolnil minimalno starost za pridobitev pravice do starostne pokojnine;
- če je vojaški invalid od I. do VI. skupine, ki ni sposoben opravljati svojega dela več kot polovico polnega delovnega časa, če izpolnjuje pogoj za pridobitev starostne pokojnine, ne glede na to, ali je zmožen za drugo ustrezno delo brez poklicne rehabilitacije ali s poklicno rehabilitacijo.

Zavarovanec/zavarovanka ima v primerih, da je invalidnost posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pravico do invalidske pokojnine, ne glede na poprej dopolnjeno pokojninsko dobo. V primerih, ko je invalidnost nastala zaradi bolezni ali poškodbe zunaj dela, pa mora biti izpolnjen pogoj t. i. gostote zavarovanja. To pomeni, da so morali zavarovanci/zavarovanke prebiti v zavarovanju vsaj tretjino oziroma eno četrtnino življenjskega obdobja, za katerega se predpostavlja, da so zaposleni ali da opravljajo samostojno dejavnost.

Brezposelnost

Po 14. členu Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti se morajo delavci/delavke v delovnem razmerju obvezno zavarovati za primer brezposelnosti. Na podlagi tega zavarovanja so v primeru izgube zaposlitve upravičeni do naslednjih pravic: denarno nadomestilo; denarna pomoč; priprava za zaposlitev; povračilo prevoznih in selitvenih stroškov; pravice delavcev/delavk, katerih delo postane nepotrebno; pravica do zdravstvenega varstva in pravica do pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Zakon v členih od 17 do 34 opredeljuje postopek, pogoje in pravice delavcev/delavk v zvezi z denarnim nadomestilom. Čas prejemanja denarnega nadomestila je odvisen od časa, za katerega je bil zavarovanec/zavarovanka zavarovan za primer brezposelnosti, in sicer, denarno nadomestilo se izplačuje najmanj tri mesece in največ-dve leti, razen v primeru, ko gre za zavarovanca/zavarovanko, kateremu ob izteku roka za izplačevanje denarnega nadomestila do izpolnitve pogojev za upokojitev manjka največ tri leta, se izplačevanje denarnega nadomestila podaljša do izpolnitve pogojev za upokojitev, če mu ni mogoče zagotoviti zaposlitve. V skladu z določili zakona se lahko zavarovancu/zavarovanki, ki je izpolnil pravico do denarnega nadomestila le-to izplača v enkratnem znesku. Višina nadomestila znaša za prve tri mesece 70%, v naslednjih mesecih pa 60% osnove, določene v 20. členu, oziroma najmanj 80% zjamčenega osebnega dohodka po zakonu in ne več kot petkratnik tako zmanjšanega zjamčenega osebnega dohodka.

Po izteku pravice do denarnega nadomestila lahko zavarovanec/ zavarovanka uveljavlja pravico do denarne pomoči. Pridobitev te pravice je odvisna od višine dohodka na družinskega člana družine. V času brezposelnosti ima zavarovanec/zavarovanka pravico do priprave na zaposlitev, ki obsega vse oblike izobraževanja in usposabljanja, kritje stroškov ter denarno pomoč v skladu z zakonom.

Odsotnost z dela zaradi bolezni

Delavec/delavka ima pravico do odsotnosti z dela s pravico do nadomestila osebnega dohodka na podlagi potrdira o začasni nezmožnosti za delo zaradi bolezni (Zakon o delovnih razmerjih, tretja alineja 61. člena) . Nadomestilo osebnega dohodka je v primerih odsotnosti z dela zaradi bolezni odmerjeno v višini najmanj 80% osnove (osebni dohodek delavca/delavke v preteklem mesecu za polni delovni čas), če gre za poklicno bolezen ali nesrečo pri delu, pa v višini 100% osnove.

Delovni invalidi/invalidke

Pravice delovnih invalidov/invalidk obširno opredeljuje Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v posebnem poglavju od 93. do 145. člena. Zakon opredeljuje delovnega invalida/invalidko kot zavarovanca/zavarovanko, ki še lahko dela na svojem delu s skrajšanim delovnim časom oziroma kot zavarovanca/zavarovanko, ki zaradi invalidnosti ne more več opravljati svojega dela, lahko pa s polnim ali skrajšanim delovnim časom opravlja drugo ustrezno delo.

"Zavarovanec s preostalo delovno zmožnostjo - invalid II. ali III. kategorije invalidnosti, pridobi pravico do dela s skrajšanim delovnim časom, pravico do razporeditve oziroma do zaposlitve na drugem ustreznem delu, pravico do poklicne rehabilitacije ter pravico do denarnega nadomestila,

če izpolnjuje s tem zakonom določene pogoje. (93. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju)

V zvezi z uživanjem pravic iz 93. člena so zavarovancem/ zavarovankam zagotovljena denarna nadomestila:

- nadomestilo osebnega dohodka za čas čakanja na poklicno rehabilitacijo,
  - nadomestilo osebnega dohodka za čas čakanja na razporeditev oziroma zaposlitev na drugem ustreznem delu oziroma na delo s skrajšanim delovnim časom,
  - nadomestilo osebnega dohodka za čas poklicne rehabilitacije,
  - nadomestilo osebnega dohodka zaradi dela s skrajšanim delovnim časom,
  - nadomestilo osebnega dohodka zaradi manjše plače na drugem ustreznem delu.
- (f) Pravice do zdravstvenega varstva in varstva pri delu so opredeljene v Zakonu o varstvu pri delu in Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju.
- Poleg obveznosti, ki so določene s predpisi o varstvu pri delu, morajo organizacije in delodajalci/delodajalke svojim delavcem/delavkam zagotoviti (9. člen Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju):
  - ukrepe za preprečevanje in odkrivanje poklicnih bolezni, bolezni v zvezi z delom ter poškodb pri delu;
  - prvo pomoč v primeru poškodb;
  - pravočasno in ustrezno obveščeno o nevarnostih za zdravje pri delu;
  - preventivne zdravstvene preglede (predhodne, obdobjne in specialne) v zvezi z delazmožnostjo in v skladu s posebnimi predpisi;
  - ukrepe za utrjevanje zdravja delavcev, ki so pri delu izpostavljeni posebnim nevarnostim za zdravje, vključno z dodatnimi aktivnimi odmori med delom pri posebnih obremenitvah in tveganjih pri delu;
  - nadomestilo osebnega dohodka med začasno zadržanostjo od dela zaradi bolezni ali poškodbe do 30 dni v skladu s kolektivno pogodbo.

Delodajalci/delodajalke so dolžni zagotoviti tudi izdelavo analize tehnološkega procesa z vidika vpliva na zdravje ljudi in sprejeti program odpravljanja škodljivosti v skladu s posebnimi predpisi.

2 (a) Zakon o delovnih razmerjih v 36. b členu, kjer opredeljuje kriterije za ugotavljanje delavcev/delavk, katerih delo postane trajno nepotrebno, navaja, da "začasna odsotnost z dela delavca zaradi bolezni ali izrabe porodniškega dopusta oziroma dopusta za nego in varstvo otroka in težje prizadetega invalida ter nosečnost ne sme biti upoštevana kot kriterij za ugotavljanje nepotrebni delavcev".

V drugi in tretji alineji 36. c člena pa Zakon o delovnih razmerjih tudi izrecno opredeljuje, da "delovno razmerje zaradi nujnih operativnih razlogov v organizaciji oziroma pri delodajalcu ne preneha; delavcu v času, ko je odsoten z dela zaradi začasne nezmožnosti za delo zaradi bolezni in nosečnici in delavki oziroma delavcu v času odsotnosti z dela zaradi porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka".

(b) Na osnovi 41. Člena Zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja so v 80. in 81. členu Zakona o delovnih razmerjih podrobneje opredeljene pravice-delavk do odsotnosti z dela zaradi poroda in nege in varstva otroka po porodu.

Delavka ima med nosečnostjo in po porodu pravico do porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka v skupnem trajanju 365 dni. Porodniški dopust obsega 105 dni odsotnosti z dela, od tega najmanj 28 dni pred porodom oziroma na podlagi spričevala pristojnega zdravstvenega organa lahko delavka nastopi porodniški dopust 45 dni pred porodom. Po preteku porodniškega dopusta pa ima delavka pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v obliki odsotnosti z dela 260 dni ali tako, da dela polovico polnega delovnega časa do 17. meseca otrokove starosti.

V primeru, da delavka rodi dvojčka ali neguje in varuje težje telesno ali duševno prizadetega otroka, se dopust za nego in varstvo otroka podaljša, in sicer do 15. meseca otrokove starosti, oziroma če pravico do dopusta za nego in varstvo otroka izrabiti tako, da dela polovico delovnega časa na dan, ima pravico delati polovico polnega delovnega časa na dan do dopolnjenih 23. mesecev starosti otroka. Če gre za več hkrati živorojenih otrok, ima delavka pravico do dodatnih treh mesecev daljšega

dopusta za vsakega nadaljnjega otroka oziroma ima pravico do dodatnih pet mesecev delati polovico polnega delovnega časa na dan. Če delavka neguje in varuje nedonošenega otroka, traja daljši dopust za nego in varstvo otroka pri polni odsotnosti z dela toliko tednov, kolikor je bila nosečnost krajša kot 37 tednov oziroma če izrablja dopust za nego in varstvo otroka tako, da dela polovico polnega delovnega časa na dan, se trajanje dopusta določi ob upoštevanju števila tednov, kolikor je bila nosečnost krajša kot 37 tednov, in v skladu s planirano razporeditvijo delovnega časa v organizaciji oziroma pri delodajalcu, kjer je delavka zaposlena.

Pravico do dopusta za nego in varstvo otrok lahko izkoristi tudi oče otroka, če se tako sporazumeta z materjo.

V primeru, če mati umre, zapusti otroka ali je na podlagi izvida in mnenja pristojne zdravstvene organizacije, trajno ali začasno nesposobna za samostojno življenje in delo ima pravico do porodniškega dopusta (zmanjšanem za toliko dni, kolikor je mati to pravico že izrabila, najmanj pa 28 dni) in dopusta za nego in varstvo otroka oče ali delavec/delavka, ki otroka neguje.

Za čas porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka prejema mati-delavka ali oče-delavec oziroma delavec, ki neguje otroka, 100% nadomestilo osebnega dohodka (12. člen Samoupravnega sporazuma o porodniškem dopustu).

Poleg pravice do porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka ima delavka oziroma delavec v primeru, da je glede na zdravstveno stanje otroka potrebna skrbnejša nega, pravico delati polovico polnega delovnega časa na dan, dokler otrok ni star 3 leta. V takšnem primeru se osebni dohodek izračuna po dejanskem delu, druge pravice pa so zagotovljene v skladu s posebnim zakonom (84. člen Zakona o delovnih razmerjih).

Če pa starša negujeta in varujeta teže telesno ali zmerno teže ali težko duševno prizadetega otroka, ima eden od njiju pravico delati polovico polnega delovnega časa na dan, vse dokler obstajajo razmere navedenih stopenj telesne ali duševne prizadetosti otroka. Tudi v tem primeru se osebni dohodek izračuna po dejanskem delu, druge pravice pa so zagotovljene v skladu s posebnim zakonom (85. člen Zakona o delovnih razmerjih).

(c) Zaradi visoke stopnje zaposlenosti žensk oziroma obeh staršev malih otrok, je mreža celodnevni varstvenih ustanov dobro razvita. Obstaja 785 vzgojnovarstvenih organizacij s 3593 oddelki, v katere je bilo leta 1990/91 vključenih 73.631 otrok v starosti do 7 let. Do starosti 3 let je bilo vključenih 32% otrok (te otroke pogosto pazijo stare mame ali drugi sorodniki), v starosti od 3 do 5 leta je bilo vključenih 58% otrok, leto pred vstopom v šolo pa so bili vsi otroci vključeni v program priprave na šolo (od tega 29% v skrajšan program).

Višina plačila za varstvo v vzgojnovarstvenih organizacijah je odvisna od višine osebnih prejemkov na člana družine. Na takšen način naj bi bile vzgojnovarstvene organizacije dosegljive čim širšemu krogu uporabnikov/uporabnic.

Poleg vzgojnovarstvenih ustanov obstajajo še drugi servisi, ki nudijo pomoč družinam; servisi za občasno in večerno varstvo otrok, servisi za pomoč v gospodinjstvu itd. Problem teh servisov je, da obstajajo večinoma le v večjih mestih in da so cene storitev ekonomske in tako nedostopne vsem družinam.

(d) 76. člen Zakona o delovnih razmerjih določa "Delavke v delovnem razmerju imajo pravico do posebnega varstva med nosečnostjo, porodom in v zvezi z materinstvom. Dela, ki lahko škodljivo in s povečano nevarnostjo vplivajo na zdravje in sposobnosti žensk, ki jih le-te ne smejo opravljati, zlasti zaradi varstva materinstva in še posebej v času nosečnosti, se določijo s posebnim predpisom, ki ga izda republiški upravni organ, pristojen za zdravstveno varstvo.

Delavka, ki jo je bilo potrebno med nosečnostjo razporediti na drugo delovno mesto, ima pravico do osebnega dohodka, kot bi ga prejerala na prejšnjem delovnem mestu, razen če je osebni dohodek na delovnem mestu, na katerega je razporejena, ugodnejši (77. člen Zakona o delovnih razmerjih).

12. člen

1. Med prebivalstvom Republike Slovenije prevladujejo ženske. Vendar pa ženske številčno prevladujejo le v višjih starostih, saj je ob rojstvu razmerje med spoloma konstantno; na 100 deklic se

rodi 107 dečkov. Zaradi višje umrljivosti moških v vseh starostnih skupinah, se to nesorazmerje s starostjo zmanjšuje in v drugi polovici življenja ženske številčno prevladujejo. V letu 1971 so moški številčno prevladovali do starosti 34 let, leta 1991 pa že do starosti 54 let."

Pričakovana življenjska doba je pri ženskah daljša kot pri moških, in sicer v letu 1991 je bila pri ženskah 77,38 let, pri moških pa 69,54 let. Največja razlika v umrljivosti med moškimi in ženskami je v starosti od 20 do 50 let.

Med sedmimi najpogostejšimi vzroki smrti so razlike med spoloma v intenzivnosti umiranja največje pri poškodbah, samomarih in boleznih dihal. V nekaterih starostnih skupinah je pogostnost umiranja zaradi poškodb pri moških tudi petkrat višja kot pri ženskah.

Vodilne bolezni mladih žensk (do 40. leta starosti), ki se sicer praviloma ne končajo s smrtjo, so pa vzrok kronične obolevnosti in prezgodnje invalidnosti, so bolezni žolčnika in bolezni gibal. Zlasti boleznimi gibal so vzrok pogostih odsotnosti z dela in zgodnje ter pogoste invalidnosti, predvsem v proizvodnji električnih strojev, v tekstilni industriji in trgovini na drobno, kjer večino manj kvalificiranih delovnih mest z monotonimi, ponavljajočimi se, hitrimi delovnimi operacijami zasedajo ženske. Tu bi se dalo z ergonomskimi prijemi na delovnem mestu, z redno vodenimi industrijsko fizioterapijo in usposabljanjem delavk za več različnih delovnih mest, bistveno znižati njihovo prezgodnjo obolevnost in invalidnost in s tem povečati in podaljšati njihovo delovno sposobnost doma in na delovnem mestu.

Najpogostejši vzrok smrti pri ženskah, mlajših od 64 let, so rak na materničnem vratu in dojki ter bolezni srca in ožilja (predvsem možganska kap). Z uvedbo rednega odvzema brisov se je v šestdesetih letih bistveno znižala umrljivost žensk zaradi raka na materničnem vratu. Kot v razvitih državah tudi v Republiki Sloveniji narašča pojavnost raka na dojki.

Zagotavljanje zdravstvenega varstva

Nova Ustava Republike Slovenije nadaljuje tradicijo družbene skrbi za zdravje, saj pravi, da "ima vsakdo pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon, le ta pa določa pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev (51. člen). To pomeni, da so zdravstveno zavarovane vse osebe in njihovi družinski člani, ki so državljani Republike Slovenije (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, 15. člen).

Zdravstveno varstvo žensk je v zdravstveni zakonodaji posebej opredeljeno (nosečnost, porod in kontracepcija). Obvezno zdravstveno zavarovanje zagotavlja brezplačne zdravstvene storitve ženskam v zvezi s svetovanjem pri načrtovanju družine, kontracepcijo (izvzet je le kondom), nosečnostjo in porodom, ter največ 15% participacijo zavarovank in zavarovancev pri storitvah v zvezi z zagotavljanjem in zdravljenjem zmanjšane plodnosti in umetno oploditvijo, sterilizacijo in umetno prekinitvijo nosečnosti (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju).

Potrebno je poudariti, da je Republika Slovenija ena redkih držav, ki ima pravico do abortusa zapisano v ustavi. 55. člen navaja, da je "odločanje o rojstvu svojih otrok svobodno in da država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstvo svojih otrok".

V času sprejemanja nove ustave je prišlo do hudih polemik, ali naj bo pravica do abortusa določena z ustavo, ali ne. Ženske so tudi s protestnimi shodi izrazile zahtevo, da se jim ta pravica, ki je bila zapisana že v prejšnji ustavi, ne vzame. V novi ustavi je nato prišlo do spremembe v diktaciji, kajti v prejšnji ustavi je bilo odločanje o rojstvih otrok človekova pravica, v novi pa je le človekova svoboščina.

Abortus se opravi do 10. tedna nosečnosti izključno na zahtevo ženske.

Po dosedanji veljavni zdravstveni mreži ima vsak od 60 zdravstvenih domov posvetovalnico za kontracepcijo in posvetovalnico za nosečnice. Podatkov, koliko žensk na leto se odloči za obisk v posvetovalnici za kontracepcijo, nimamo, vendar zaradi relativno velikega deleža parov (dvakrat manj kot v državah zahodne Evrope), ki ne uporabljajo zanesljive metode kontracepcije (hormonske tablete, maternične vložke in sterilizacijo), lahko sklepamo, da je ta služba premalo prilagojena in prilagojena potrebam in željam uporabnikov.

Nezadostna preventiva na področju načrtovanja družine se kaže tudi iz razmerja med porodi in splavi, kjer beležimo 6 splavov na 10 porodov. Po podatkih iz leta 1991 več kot polovica žensk, ki so se odločile za splav, ni uporabljala nobene kontracepcije.

Število porodov in dovoljenih splavov od leta 1982 dalje⁹

LETO	SKUPAJ		STAROST DO 19 LET	
	PORODI	SPLAVI	PORODI	SPLAVI
1982	29.141	19.744	2.544	1.749
1983	28.192	18.573	2.494	1.632
1984	27.209	18.591	2.372	1.645
1985	26.992	17.968	2.225	1.478
1986	26.221	17.987	1.946	1.449
1987	26.803	16.919	1.854	1.339
1988	26.447	16.532	1.727	1.157
1989	24.453	15.881	1.444	1.059
1990	23.438	14.732	1.326	1.038
1991	22.380	14.023	1.567	1.425

Število splavov od leta 1983 upada. Najvišja splavnost je med 20. in 29. letom, vendar je v desetih letih padla skoraj na polovico, v obdobju po 30. letu pa manj.

AIDS in HIV infekcija

Tudi Republika Slovenija se, tako kot druge države sveta, srečuje z aidsom in HIV infekcijo. Prijavljeni primeri aidsa in HIV infekcije do 31. marca 1993¹⁰

STAROST V LETIH	AIDS			HIV INFEKCIJA		
	MOŠKI	ŽENSKÉ	SKUPAJ	MOŠKI	ŽENSKÉ	SKUPAJ
0-14	1	0	1	3	0	3
15-29	9	0	9	8	5	13
30-44	11	1	12	20	3	23
45-59	1	1	2	5	0	5
60 in več	¹	0	1	0	1	¹
SKUPAJ	23	2	25	36	9	45

⁹ Vir: Zavod za statistiko Republike Slovenije

¹⁰ Vir: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije

Od leta 1985, ko je bila pri Ministrstvu za zdravstvo in socialno varstvo imenovana prva strokovna skupina, ki naj bi obravnavala vprašanja v zvezi z aidsom, se je nacionalni program preprečevanja in obvladovanja aidsa in HIV infekcije stalno razvijal. Nekatere glavne aktivnosti so bile:

- nadzor aidsa in infekcije s HIV na osnovi zakonsko obvezne prijave od leta 1986 in razširitev sistema nadzora HIV infekcije z nevezanim anonimnim testiranjem v določenih opazovalnih skupinah v letu 1993,
- laboratorijska diagnostika HIV infekcije od leta 1985,
- zdravljenje od leta 1986, ko je bila diagnoza aidsa postavljena pri prvih dveh bolnikih,
- zagotavljanje varne krvi, krvnih proizvodov, tkiv in organov za transplantacijo ter sperme za inseminacijo od leta 1986,
- dosegljivost informacij v zvezi z aidsom in HIV infekcijo za zdravstvene delavce (prva informacija je bila naslovljena na vse zdravstvene organizacije v letu 1987),
- ambulantno svetovanje v zvezi s HIV infekcijo in testiranje od leta 1985 in anonimno brezplačno testiranje od leta 1990,
- organiziranje nacionalnih informacijskih in zdravstveno vzgojnih akcij, v katerih sodelujejo vsi mediji, za vse prebivalstvo o aidsu in infekciji s HIV, prenosu in možnostih za preprečevanje prenosa oziroma omejevanje tveganj,
- uvrstitev teme aids v vzgojno-izobraževalne programe šol,
- nekaj zdravstveno vzgojnih akcij, ki so jih organizirali pri MAGNUSU, združenju moških homoseksualcev, z informacijami o varnejši spolnosti in uporabi kondomov posebno za to skupino in
- vzpostavitev dveh programov za omejevanje škode v zvezi s HIV infekcijo pri intravenskih narkomanih, metadonskega programa na dveh mestih in programa izmenjavanja igel in brizg na enem mestu.

Po Zakonu o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi, ki ogrožajo vso državo, in Odloku o soglasju k zakonu o spremembah in dopolnitvah o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi, ki ogrožajo vso državo, je vsaka zdravstvena organizacija v Republiki Sloveniji dolžna poskrbeti za vse sanitarne in druge pogoje in izvajati ustrezne sanitarne tehnične, higienske, organizacijske in druge ukrepe za varstvo pred širjenjem okužb znotraj zdravstvene organizacije. Po Pravilniku o ukrepih za varstvo pred širjenjem okužbe znotraj zdravstvenih organizacij mora biti v okviru te dejavnosti zagotovljeno tudi varstvo zaposlenih oseb. Za izvajanje in kontrolo teh ukrepov mora biti v vsaki zdravstveni organizaciji imenovana komisija.

Vsem zdravstvenim delavcem/delavkam v Republiki Sloveniji so bile prve informacije v zvezi z aidsom in HIV infekcijo z navodili za preprečevanje prenosa HIV infekcije v zdravstvenih organizacijah posredovane v letu 1987. Nacionalna komisija za preprečevanje in obvladovanje aidsa je zavzela stališče, da naj se v vseh zdravstvenih organizacijah uporabljajo splošni preventivni ukrepi in z vsakim bolnikom ravna, kot da bi bil inficiran s povzročiteljem nalezljive bolezni, ki se prenaša preko krvi in telesnih tekočin. V primeru nezgode pri delu, pri kateri pride do paranteralne izpostavljenosti zdravstvenega delavca/delavke krvi s HIV inficirane osebe, je dosegljivo posvetovanje in postekspozicijska profilaksa z retrovirom.

2. V Republiki Sloveniji že dolga leta posebno pozornost posvečamo ohranitvi in kreposti zdravja nosečnic. Kot smo že omenili so vse zdravstvene storitve povezane s svetovanjem pri načrtovanju družine, kontracepcijo, nosečnostjo in porodom brezplačne in kot takšne dostopne vsem ženskam (zaposlenim, nezaposlenim, kmeticam itd.). Tako se za posvet v posvetovalnici za nosečnice odloči kar 98,4% vseh nosečnic in v povprečju pridejo na pregled 7 krat v nosečnosti. Prav tako praktično vse nosečnice rodijo v bolnišnici (99,6%) . Po odpustu iz porodnišnice vsako otročnico obišče patronažna sestra-babica, ki oskrbi novorojenčka in otročnico ter ji nudi nasvete o negi. Rezultat te skrbi je nizka umrljivost nosečnic in porodnic in nizka umrljivost dojenčkov. Od začetka 80 let smo največji uspeh dosegali pri zmanjševanju umrljivosti dojenčkov, saj sta v letu 1991 umrla le 8,2 dojenčka od 1000 živorojenih otrok, kar je za več kot tretjino manj kot pred desetimi leti. Perinatalna umrljivost, ki je zelo občutljiv kazalec kvalitetnega strokovnega dela in družbeno ekonomskega razvoja, se je zelo zmanjšala, -predvsem na račun skoraj še enkrat manjše umrljivosti novorojencev/novorojenk (4,7 na 1.000). Tudi maternalna umrljivost počasi pada. V zadnjih 5 letih se je precej znižala in leta 1991 je bila 4,6 na 100.000 živorojenih otrok. Izrazito se je zmanjšala umrljivost zaradi splava, saj že 10 let ni umrla nobena ženska zaradi tega posega. Zasluge za to gre pripisati dostopnosti strokovno narejenega posega, kar je posledica liberalne zakonodaje in zadostne mreže zdravstvenih institucij.

13. člen

(a) V skladu z ustavnim določilom, da »Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere" (3. odstavek 53. člena), država nudi nekatere vrste družinskih ugodnosti oziroma pomoči. Pravice do družinskih ugodnosti ureja Zakon o družbenem varstvu otrok, ki navaja dve vrsti pomoči:

- družbeno pomoč otrokom (t.i. otroški dodatek) in
- pomoč pri opremljenosti novorojenca.

"Pravico do denarne pomoči imajo vsi otroci, ki prebivajo v SR Sloveniji, in otroci, katerih roditelj ima na območju SR Slovenije lastnost delavca oziroma delovnega človeka, ki samostojno opravlja dejavnost z osebnim delom z delovnimi sredstvi, ki so lastnina občana, ob pogoju, da celotni dohodek družine, v kateri otrok živi oziroma v katero spada, ne dosega določene višine dohodka na družinskega člana" (55. člen Zakona o družbenem varstvu otrok).

Otroci, prejemniki družbene pomoči (julij 1992)¹¹

VIŠINA DRUŽ. POM. V SIT	STAROST OTROK V LETIH			
	0-6	7-14	15 IN VEČ	SKUPAJ
400-860	3.398	5.325	2.174	10.897
61-1.300	3.546	5.081	2.000	10.627
1.301-1.740	4.071	5.716	2.073	11.860
1.741-2.180	3.859	5.598	2.211	11.668
2.181-2.620	5.184	7.378	2.390	14.952
2.621-3.060	8.264	13.661	4.245	26.170
3.061-3.500	9.089	12.588	3.707	25.384
3.501 IN VEČ	12.251	17.156	5.074	34.481
SKUPAJ	49.662	72.503	23.874	146.039

"Pravico do opreme za novorojenca ima vsak otrok, katerega mati ima stalno prebivališče na območju SR Slovenije ali katerega roditelj ima na območju SR Slovenije lastnost delavca oziroma delovnega človeka, ki samostojno opravlja dejavnost z osebnim delom z delovnimi sredstvi, ki so lastnina občana" (54. člen Zakona o družbenem varstvu otrok).

(b) Ženske imajo, prav tako kot moški, pravico do vseh vrst posojil.

(c) Na področju vključevanja v rekreativne dejavnosti in druge oblike kulturnega življenja ne obstaja nikakršna diskriminacija ali zakonska omejitev za ženske.

V prostem času se ženske (71,3% žensk, 61,5% moških) posvečajo predvsem branju knjige, ukvarjanju s športom in rekreacijo (60,6% žensk, 70,2% moških) in hobijem (57,7% žensk, 21,9% moških).

14. člen

1. Med aktivnim kmečkim prebivalstvom (sem štejemo vse osebe, ki jim je kmetovanje poklic in za svoje delo prejemajo dohodke v naravi ali denarju, pomagajoče družinske člane/članice - osebe

¹¹ Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

starejše od 14 let, ki ne obiskujejo šole, in kmečke gospodinje, če se pretežno ukvarjajo s kmečkimi deli) je več kot polovica žensk, 51.264 od 99.990.

Število kmetij in nosilci kmečkega gospodarstva po spolu¹²

KMEČKA GOSPODARSTVA	ŠT. KMEČKIH GOSPODAR.	NOSILEC KMEČKEGA GOSPODARSTVA		
		MOŠKI	ŽENSKO	IZVEN GOSPODINJ.
ČISTO KMEČKI VIR DOHODKA	18.585	9.941	6.872	1.772
MEŠANI VIR DOHODKA	57.721	37.938	15.145	4.638
NEKMEČKI VIR DOHODKA	79.293	46.270	20.324	12.699
KMETIJE BREZ DEL. SILE	950	535	257	158
SKUPAJ	156.549	94.684	42.598	19.267

Čisti kmečki vir dohodka pomeni, da gre za gospodinjstva, katerih aktivnost članov/članic je omejena na lastno kmečko gospodarstvo, ki je tudi izključni vir dohodka tega gospodinjstva. Vsaj en član tega gospodinjstva mora biti aktiven kmet.

Mešani vir dohodka pomeni, da gre za kmečka gospodinjstva, kjer je vir dohodka skupen dohodek iz kmečkih in nekmečkih dejavnosti. Vir dohodka iz nekmetijstva pomeni, da gre za kmečka gospodinjstva, katerih aktivnosti članov/članic je omejena na nekmečke dejavnosti. Noben član/članica gospodinjstva ne sme biti aktiven kmet.

Kmetije brez delovne sile so tiste, katerih člani/članice so vzdrževani oziroma delajo v tujini.

Nosilci kmečkih gospodarstev na različnih tipih kmetij so večinoma moški. Najmanjša razlika med moškimi in ženskimi nosilci je na kmetijah, kjer je čisto kmečki vir dohodka.

Mnoge kmetije so si tako v preteklosti kot danes zagotavljale primeren dohodek z zaposlitvijo nekaterih družinskih članov. Večinoma se zaposlijo moški, kar pomeni, da so ženske tiste, ki opravijo največ dela na kmetijah in so v številnih primerih tudi odgovorne za njeno učinkovitost. Delovni dan teh kmetij je daljši od delovnega dne kmetic iz kmetij, kjer je čisto kmečki vir dohodka. Po nekaterih raziskavah (Barbič, Rupena, Veselic, 1985;23) traja delovni dan kmetic iz kmetij, kjer je čisto kmečki vir dohodka, poleti 13,3 ure, pozimi 9,2 ure; za kmetice iz kmetij z mešanim virom dohodka poleti 14 ur, pozimi 10,1 ure; in za kmetice iz kmetij z nekmečkim virom dohodka kar 16 ur poleti in 15,2 ure pozimi.

Razlike v dolžini delovnega dne kmetic z različnih tipov kmetij nesporno kažejo, da redna zaposlitev zunaj kmetije zanje ni najboljše rešitev. Dopolnilne dejavnosti v okviru kmetije, kot kmečki turizem, domača obrt ali celo industrijsko delo na domu, tako za kmetice kot za kmete, imajo vrsto gospodarskih in drugih prednosti v primerjavi z redno zaposlitvijo zunaj kmetije (uporaba domačih surovin in pridelkov, predelava lastnih kmetijskih pridelkov, boljša razporeditev časa itd.). Zato je potrebno v prihodnje vzpodbujati predvsem takšno vrsto dejavnosti.

Za boljšo predstavbo o položaju slovenskih kmetic, navajamo nekaj podatkov, pridobljenih z raziskavo "Kmečka družina" (Barbič, 1991) :

V večini kmečkih gospodinjstev opravljajo gospodinjstva opravila (kuhanje, pranje, šivanje, likanje, pospravljanje itd.) ženske osebe iz gospodinjstva. Tudi ukvarjanje z otroki je praviloma še vedno žensko opravilo, vendar se temu opravilu na 15,8% kmetij pridružuje

¹² Vir: Zavod za statistiko Republike Slovenije

mož, kar v tretjini (32%) kmečkih gospodinjstev pa je ukvarjanje z otroki zadeva vseh. Za večino zadev (zunaj) gospodinjstva skrbijo oziroma so odgovorni možje. Gre za opravke na kmetijski zadruzi (58,3%), za urejanje zadev na sodišču (58%) in za opravke na občini (52,6%). Žene v večini gospodinjstev (53,3%) skrbijo le za socialne zadeve. Premik od individualne odgovornosti k sodelovanju vseh članov/članice gospodinjstva je zlasti opazen na naslednjih področjih odločanja; v največjem številu gospodinjstev se namreč skupaj dogovorijo o preživljanju letnega dopusta (46,9%), o nakupu oblek (39,6%), o vzgoji otrok (37,3%) in šolanju (35,4%), o varčevanju (36,9%), o gradnji/adaptaciji hiše (34,1%) itd.

2. (a) Kmečke ženske imajo tako kot vsi drugi pravico, da sodelujejo pri izdelavi in izvajanju razvojnih načrtov na vseh ravneh.

(b) Kot smo že omenili, je v Republiki Sloveniji zdravstveno zavarovanje obvezno, kar pomeni, da so vanj vključeni vsi, bodisi kot zavarovanci/zavarovanke (torej zavezanci za prispevek), bodisi kot njihovi družinski člani/članice.

15. člen Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju natančno določa kdo vse je zavarovanec/zavarovanka. Tako med drugim določa, da so kmetje/kmetice,, člani/članice kmečkih gospodarstev in druge osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini in glavni poklic, zavarovanci/zavarovanke po tem zakonu, če kmetijsko gospodarstvo dosega na aktivnega člana/članico gospodarstva najmanj tolikšen katastrski ali drug dohodek, ki ustreza znesku 50% zajamčene plače, zmanjšane za davke in prispevke. To pomeni, da za obvezno zdravstveno zavarovanje iz naslova kmetijske dejavnosti zadostuje za polovico manjši dohodek od tistega/ ki je pogoj za vstop v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Iz tega logično sledi, da se vsi, ki so kot kmetje pokojninsko in invalidsko zavarovani, tudi obvezno zdravstveno zavarujejo.

Tisti kmetje/kmetice, ki iz kakršnegakoli razloga ne izpolnjujejo teh določil za zdravstveno zavarovanje in tudi niso zavarovani iz katerega drugega naslova, so zavarovani kot državljani Republike Slovenije (15. člen Zakona o zdravstvenem varstvu).

Kmečkim ženskam so tako kot vsem ostalim ženskam dostopne vse zdravstvene storitve, ki jih nudi naše zdravstvo, vključno z informacijami, nasveti in storitvami v zvezi z načrtovanjem družine.

(c) Zakon o Pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1983 je prinesel novost, da so se morali pokojninsko in invalidsko zavarovati vsi člani/članice gospodinjstva, ki so delali samo na kmetiji. Dotlej je namreč na osnovi pogodbe, sklenjene 1973. leta med Zadružno zvezo Slovenije- in Skupnostjo pokojninskega in invalidskega zavarovanja, za to obstajala samo možnost, ne pa obveza. Ta možnost praviloma ni bila izkoriščena in je bila ženska zavarovana kot kmetica le v primeru, da je bil mož zaposlen in kot tak tudi pokojninsko in invalidsko zavarovan.

Po novem Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju se morajo kmetje/kmetice in člani/članice njihovih gospodarstev ter druge osebe, ki v Republiki Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, obvezno zavarovati. Ob vložitvi prijave v zavarovanje ne smejo biti mlajši od 15 let, biti morajo splošno zdravstveno sposobni za opravljanje kmetijske dejavnosti (to ugotavlja služba medicine dela) in na zavarovanega člana/članico morajo dosegati najmanj tolikšen katastrski dohodek ali drug dohodek, ki ustreza znesku zajamčene plače, zmanjšane za povprečne prispevke in davke, ki se obračunavajo in plačujejo od plače (13. člen). V primeru, da je zavezanec/zavezanka za plačevanje davka od kmetijske dejavnosti že zavarovan na podlagi delovnega razmerja ali opravljanja obrtne oziroma kakšne druge samostojne dejavnosti, se mora obvezno zavarovati vsaj en član/članica kmečkega gospodarstva, ki je starejši od 15 let, ima splošno zdravstveno sposobnost in ni obvezno zavarovan na drugi osnovi. Le če na kmetiji ni nobenega člana/članice gospodarstva, ki bi izpolnjeval navedene pogoje, je kmetija oproščena zavarovanja. Najvažnejša sprememba v primerjavi s prejšnjo ureditvijo, je pogoj, da se na zavarovanega člana/članico kmečkega gospodarstva doseže določen minimalen dohodek. Če ni možno neposredno ugotavljanje dohodka, se šteje, da so pogoji za obvezno zavarovanje izpolnjeni, če na kmetijo pride vsaj minimalen znesek katastrskega dohodka. Če je katastrski dohodek kmetije dvakrat oziroma večkrat višji, se morata zavarovati dva ali več članov/članice kmečkega gospodarstva, seveda če izpolnjujejo za to že omenjene pogoje.

Kmet je/ kmetice, ki so državljani/državljanke Republike Slovenije, stari najmanj 15 let in ne izpolnjujejo pogojev iz 13. člena Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, se lahko prostovoljno zavarujejo (24. člen).

Takšna zakonska določila omogočajo in v nekaterih primerih tudi prisilijo, da se zavarujejo vsi člani kmečkega gospodarstva, tudi ženske.

Pravico do porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otrok so kmetice v Republiki Sloveniji pridobile šele leta 1982, in sicer le če so bile članice kmetijske zadruge, ki je podpisala sporazum o plačevanju prispevka za nadomestilo kmeticam, ki so na porodniškem dopustu in dopustu za nego in varstvo otroka.

Samoupravni sporazum o pravicah in obveznostih združenih kmetov v zvezi z uresničevanjem pravice do porodniškega dopusta v 4. členu določa: "V času porodniškega dopusta imajo zadružni kmetje pravico do nadomestila osebnega dohodka, ki znaša 100% osnove". "Osnova za nadomestilo osebnega dohodka je najnižji osebni dohodek, ki ga z odlokom določi Izvršni svet SR Slovenije" (5. člen).

(d) Kot za vse druge tudi za kmečke otroke, kmete in kmetice veljajo enake možnosti za izobraževanje. O nekaterih razlikah med mestnim in kmečkim okoljem glede izobraževanja smo spregovorili v točki a 10. člena. Tukaj bi omenili le, da se ženske prav tako pogosto odločajo za študij na visoki kmetijski šoli kot moški. V šolskem letu 1992/93 se je na visoko kmetijsko šolo vpisalo 231 rednih študentov/študentk, od tega je 110 žensk in 23 študentov/študentk ob delu, od tega 10 žensk.

(e,f) Z namenom, da bi kmetice kar najbolj sodelovale pri odločitvah, ki zadevajo njih osebno pa tudi kmečko družino in kmetijo, kmetijstvo kot gospodarsko panogo in tudi druga področja dela in življenja na podeželju, so bile ustanovljene nekatere organizacije, ki naj bi jim pomagale uresničiti te cilje.

Eden izmed načinov organiziranja kmetic so aktivni kmečkih žensk, ki prek različnih dejavnosti (predavanja, tečaji, izleti in strokovne ekskurzije, razstave različnih izdelkov itd.) širijo znanje članic, omogočajo njihovo srečevanje ter prispevajo k dvigu njihove samozavesti in samospoštovanja.

Prvi aktivni so bili ustanovljeni leta 1972 in v letu 1991 jih je bilo že 266, kar pomeni, da pokrivajo vsa kmetijska območja v Republiki Sloveniji. Skupaj štejejo 15.815 članic, kar nesporno dokazuje njihov pomen in priljubljenost med kmečkimi ženskami.

Aktivni kmečkih žensk so do nedavnega delovali v okviru kmetijskih zadrug. Ker pa se je njihova vloga in organiziranost z novo zakonodajo na tem področju spremenila, se je leta 1991 ustanovila republiška Zveza kmetic kot nestransarska stanovska organizacija pri Republiškem ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, in vanjo se sedaj povezujejo vsi aktivni.

Aktivom kmečkih žena veliko pomagajo svetovalke, odgovorne za kmetijsko-gospodinjstvo svetovanje, ki hkrati v veliki meri prav prek teh aktivov uresničujejo program Republiške uprave za pospeševanje kmetijstva.

Kmeticam je v veliko pomoč in podporo tudi kmetijsko-gospodinjstvo svetovalna služba, ki je od leta 1991 dalje sestavni del Republiške uprave za pospeševanje kmetijstva v okviru Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Strokovnjakinje, posebej usposobljene za delo s kmečkimi ženskami, izvajajo programe usposabljanja med katerimi so:

- obvladanje gospodarskih dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo kmetice na kmetiji in ali v okviru kmečkega gospodinjstva (kmetijske in dopolnilne dejavnosti) ;
- znanja s področja gospodinjstva (vodenje gospodinjstva, različna gospodinjstva opravila, higiena, vzgoja otrok, skrb za zdravje, nega bolnika in ostarelih članov ipd.);
- obveščanje in usposabljanje kmečkih žensk za javno delovanje in za njihovo vključevanje v procese odločanja ne le v okviru gospodinjstva in kmetije, temveč tudi v kmetijski zadruzi, lokalni skupnosti in na višjih ravneh upravno-politične organiziranosti družbe.

(g) Kmetice imajo tako kot kmetje enake možnosti dostopa do pridobitve kmetijskih kreditov in posojil, olajšav za prodajo proizvodov, ustrezne tehnologije in enake obravnave v zemljiški in agrarni reformi itd.

(h) Kar se tiče opremljenosti bivalnega okolja (sem so šteti dostop do šole in varstva, zdravstva, kulture in rekreacije, prevoza in komunikacije, oskrbe s prehrano itd.), je le-to v podeželskem okolju slabše kot v mestnih naseljih. Po podatkih raziskave Kvaliteta življenja (Univerza v Ljubljani, FDV, Inštitut za družbene vede, 1991) kar 57,3% delež podeželske populacije živi v neopremljenem ali zelo slabo opremljenem bivalnem okolju (v mestnih naseljih je delež 8,1%).

15. člen

1. Ustavna ureditev, ki ženskam priznava enakopravnost pred zakonom, je že navedena 1. in 2. členu poročila o izpolnjevanju določil konvencije.
2. Glede na ta določila tudi celotna veljavna zakonodaja zagotavlja ženskam enakopravnost, čeprav se praviloma v zakonih, ki urejajo posamezne pravice, ne navaja oziroma poudarja, da se ženskam priznavajo enake pravice kot moškim. To velja tudi za civilnopravno področje. V Republiki Sloveniji imajo ženske v civilnih zadevah enako pravno sposobnost kot moški. Ženskam se priznavajo enake pravice kot moškim glede sklepanja pogodb, glede dedovanja in glede upravljanja premoženja; pred sodiščem lahko, ob enakih pogojih kot moški, nastopajo kot stranke (tožeča ali tožena), kot zastopniki ali pooblaščenci strank in podobno. Skratka celotna zakonodaja temelji na načelu enakopravnosti obeh spolov in ne priznava nobene diskriminacije žensk.
3. Kolikor bi stranke sklenile pogodbo, katere pravni učinek ali namen bi bil omejiti pravno sposobnost žensk, bi bila taka pogodba po Zakonu o obligacijskih razmerjih nična. Ta zakon namreč določa, da so nične pogodbe, ki so v nasprotju z ustavnimi načeli in s prisilnimi predpisi. Pravica do uveljavljanja ničnosti take pogodbe nikoli ne ugasne, sodišče pa je tudi po uradni dolžnosti dolžno paziti na ničnost take pogodbe.
4. Tudi zakonodaja Republike Slovenije, ki ureja gibanje oseb, svobodno izbiri nastanitve in stalnega prebivališča, priznava ženskam povsem enake pravice kot moškim.

16. člen

1. Enakopravnost zakoncev v zakonski zvezi je zagotovljena s 53. členom Ustave Republike Slovenije.

Osnovni zakon, ki ureja zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej ter družinska razmerja je Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

(a) Pravica do sklenitve zakonske zveze je priznana moškemu in ženski, ko dopolnita 18 let starosti (18. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih).

(b) Zakonska zveza je kot najpogostejši temelj družine stvar interesa družbe, zato je način sklepanja zakonske zveze urejen tako, da je odločitev bodočih zakoncev resnično svobodna in posledica resne presoje. "Za sklenitev zakonske zveze je potrebno, da dve osebi različnega spola izjavita pred pristojnim organom na način, določen z zakonom, svoje soglasje, da skleneta zakonsko zvezo" (16. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih).

V primeru, da je bila zakonska zveza sklenjena brez svobodne privolitve zakoncev je le-ta neveljavna. 17. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih natančno določa, v katerih primerih gre za izsiljeno privolitev ali privolitev dano v zmoti.

(c) Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v poglavju o pravicah in dolžnostih zakoncev (od 44. do 50. člena) določa, da sta se zakonca dolžna vzajemno spoštovati, si zaupati in si medsebojno pomagati. O rojstvu otrok se svobodno odločata in do njih imata enake pravice in dolžnosti. Vsak zakonec si svobodno izbira poklic in delo, za preživljanje družine pa prispevata v sorazmerju s svojimi možnostmi. O skupnih zadevah odločata zakonca sporazumno.

Če je zakonska zveza iz kateregakoli vzroka nevzdržna, sme eden ali drugi zakonec zahtevati razvezo, ali to predlagata sporazumno.

Če pride do razveze na podlagi sporazuma zakoncev, mora sodišče predhodno ugotoviti, ali je primerno poskrbljeno za varstvo, vzgojo in preživljanje otrok. S sodbo, s katero sodišče razveže zakonsko zvezo, odloči tudi o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok oziroma vnese tudi sporazum zakoncev o teh vprašanjih. Tisti od staršev, ki ne živi z otroki, obdrži pravico do osebnih stikov z njimi, razen če sodišče glede na koristi otroka ne določi drugače in mora plačevati

preživnino, ki se določi glede na potrebe upravičenca do preživnine in možnosti zavezanca. Povprečna preživnina v zadnjih treh letih znaša okoli 9.500,00 SIT.

Število razvez zakonskih zvez v Republiki Sloveniji upada. V letu 1988 je bilo 2.075 razvez (od tega 554 brez otrok), v letu 1991 pa 1.828 (od tega 520 brez otrok).

Dodelitev otrok ob razvezi¹³

DODELITEV OTROK	1988 LETO	1991 LETO
MATERI	1.394	1.182
OČETU	87	81
MATERI IN OČETU	31	40
DRUGI OSEBI	6	1
OSTALO	3	4

Večina otrok se ob razvezi dodeli materam in le redko očetom. Največkrat se očetom dodeli otroke v primerih, ko mati iz, socialnih ali zdravstvenih razlogov ni primerna oziroma sposobna za varstvo in vzgojo otroka.

(d) Pravice in obveznosti staršev do otrok ne glede na njihov zakonski stan so določene s 54. členom Ustave Republike Slovenije, ki pravi: "Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon. Otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v njej."

(e) Svobodno odločanje o rojstvu otrok je določeno s 55. členom Ustave Republike Slovenije ter s 45. členom Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

"Družbena skupnost s sistemom vzgoje in izobraževanja, zdravstva in socialnega varstva omogoča ljudem, da se vsestransko pripravijo na skladno družinsko življenje ter jim pomaga v njihovih medsebojnih razmerjih in pri izvrševanju roditelske pravice." (15. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih)

Informacije v zvezi s svobodnim odločanjem oziroma načrtovanjem družine dobijo mladi preko rednega sistema izobraževanja ter preko drugih oblik informiranja in izobraževanja, ki potekajo v okviru svetovalnih služb zdravstva in socialnega varstva.

Ena izmed oblik informiranja oziroma izobraževanja je predzakonsko svetovanje, ki je omogočeno vsem kandidatom za sklenitev zakonske zveze oziroma kandidatom, ki so se odločili za skupno življenje.

(f) Skladno z določili Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ima vsak otrok pravico do pogojev za zdravo rast, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo. Te pogoje imajo pravico in dolžnost zagotoviti starši ob pomoči države, ki daje varstvo mladoletnim otrokom vselej, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otrok.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (134.-223. člen) predvideva tri oblike družbenega varstva otrok:

- S posvojitvijo kot posebno obliko varstva mladoletnih otrok nastane med posvojiteljem in posvojencem enako razmerje, kot je med starši in otroki.

---

¹³ Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

Posvojitelj/posvojiteljica je lahko le polnoletna oseba, ki je vsaj 18 let starejša od posvojenca/posvojenke oziroma v izjemnih primerih se dovoli posvojitev tudi osebi, ki ni 18 let starejša od posvojenca/posvojenke, če je to v korist otroka. Če gre za posvojitev mladoletne osebe, ki je starejša kot 10 let, je potrebno njeno soglasje. Kadar želita posvojiti otroka zakonca, lahko to storita samo skupaj, razen če eden od njiju posvoji otroka svojega zakonca. V zadnjih petih letih je bilo v Republiki Sloveniji v povprečju posvojenih 145 otrok letno.

- Rejništvo je posebna oblika družbenega varstva otrok, ki potrebujejo oskrbo in vzgojo pri osebah, ki niso njihovi starši.

V rejništvo se oddajo otroci na zahtevo centra za socialno delo ali staršev samih. V primerih, ko odda otroka v rejništvo center za socialno delo, mora imeti za to privolitev staršev oziroma roditelja/roditeljice, pri katerem otrok živi, razen če je bil otrok staršem odvzet.

Rejnik/rejnica je lahko oseba, najmanj 18 let starejša od otroka, 3; i ga sprejme v rejo, in ob sklenitvi rejniške pogodbe ni starejša od 60 let. V izjemnih primerih, ko gre za rejenčevo/rejenkino korist je rejnik/rejnica lahko manj kot 18 let starejši od rejenca/rejenke ali star več kot 60 let.

V tej obliki institucionalnega družbenega varstva je bilo v 1992. leta 1862 otrok.

- Skrbništvo je posebna oblika družbenega varstva mladoletnikov/mladoletnic, za katere ne skrbijo starši in katerega namen je, da se s skrbjo, vzgojo in izobrazbo vsestransko razvije osebnost mladoletnih varovancev/varovank in da se varovanci/varovanke usposobijo za samostojno življenje in delo ter razvijejo v delovne člane/članice družbene skupnosti. Skrbništvo ima tudi namen, da se zavarujejo premoženjske in druge pravice in koristi varovanca/varovanke.

Za skrbnika/skrbnico se postavi oseba, ki ima osebne lastnosti in sposobnosti, potrebne za opravljanje dolžnosti skrbnika/skrbnice in ki privoli, da bo skrbnik/skrbnica, če je mogoče, in to ni v nasprotju s koristmi varovanca/ varovanke, se imenuje za skrbnika/skrbnico njegov sorodnik/ sorodnica. Pri imenovanju skrbnika/skrbnice upošteva center za socialno delo želje varovanca/varovanke, če jih je možno izraziti, ter želje njegovih bližnjih sorodnikov/sorodnic, če je to v korist varovanca/varovanke.

V Republiki Sloveniji je zadnja leta postavljeno pod skrbništvo povprečno 855 otrok letno.

(g) Mož in žena imata enake osebne pravice, vključno s pravico do izbire priimka, poklica in zaposlitve zagotovljene z zakonodajo.

Kot smo navedli v točki c. tega člena, si vsak zakonec svobodno izbira poklic in delo. Prav tako si oseba, ki sklene zakonsko zvezo, svobodno izbere, kakšen priimek bo imela.

(h) V zvezi z lastništvom nad premoženjem oziroma v zvezi s pridobivanjem, upravljanjem in uživanjem premoženja ter razpolaganjem z njim so pravice zakoncev enake.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v členih od 51-62 natančno določa premoženjska razmerja med zakonci. Tako med drugim določa, da ostane premoženje, ki ga ima zakonec ob sklenitvi zakonske zveze, njegova last in z njim samostojno razpolaga, premoženje, ki ga zakonca pridobita z delom v času trajanja zakonske zveze, pa je njuno skupno premoženje. S skupnim premoženjem upravljata in razpolagata skupno in sporazumno. Zakonec odgovarja s svojim posebnim premoženjem in s svojim deležem na skupnem premoženju za svoje obveznosti, ki jih je imel pred sklenitvijo zakonske zveze, in za obveznosti, ki jih prevzema po sklenitvi zakonske zveze. Kadar pa gre za obveznosti, ki po splošnih predpisih obremenjujejo oba zakonca, za obveznosti, nastale v zvezi s skupnim premoženjem, in za obveznosti, ki jih prevzame en zakonec za tekoče potrebe družine, odgovarjata zakonca nerazdelno tako s skupnim kakor tudi s posebnim premoženjem. Prav tako ima zakonec pravico terjati od drugega zakonca povračilo tega, kar je ob poravnavi dolga, ki bremeni oba zakonca, plačal več, kot znaša njegov del dolga.

V primeru, da zakonska zveza preneha ali se razveljavi, se skupno premoženje razdeli. Pri delitvi skupnega premoženja se šteje, da sta deleža na skupnem premoženju enaka, zakonca pa lahko

dokažeta, da sta prispevala k skupnemu premoženju v drugačnem razmerju. V sporu o tem, kolikšen je delež vsakega zakonca na skupnem premoženju, upošteva sodišče ne le dohodek vsakega zakonca, temveč tudi druge okoliščine, kot na primer pomoč, ki jo zakonec daje drugemu zakoncu, varstvo in vzgojo otrok, opravljanje domačih del, skrb za ohranitev premoženja in vsako drugo obliko dela in sodelovanja pri upravi, ohranitvi in povečanju skupnega premoženja.

2. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v 18. členu določa, da "zakonske zveze ne more skleniti oseba, ki še ni dopolnila osemnajst let". Le v izjemnih primerih, ko obstajajo utemeljeni razlogi, lahko center za socialno delo dovoli sklenitev zakonske zveze osebi, ki še ni stara 18 let, vendar mora v takšnih primerih zaslišati mladoletno osebo, ki želi skleniti zakonsko zvezo, osebo s katero namerava skleniti zakonsko zvezo ter njegove starše oziroma skrbnika.

V skladu z zakonom se vsaka zakonska zveza obvezno uradno registrira.